

Vilniaus universitetas
Komunikacijos fakultetas
Knygotyros ir dokumentotyros institutas
Ana Konachovič
Paveldo informacijos komunikacijos magistro studijų programos studentė

LIETUVOS ASMENINIŲ BIBLIOTEKŲ KATALOGŲ RAIDOS BRUOŽAI

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė doc. dr. Alma Braziūnienė

Vilnius, 2011

Magistro darbo lydraštis

<i>Pildo magistro baigiamojo darbo autorius</i>
Ana Konachovič

(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

Lietuvos asmeninių bibliotekų katalogų raidos bruožai

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

Lithuanian private libraries catalogs features of development

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)
Patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis bakalauro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas kitose aukštosiose mokyklose.

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)
Sutinku, kad bakalauro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)
<i>Pildo magistro baigiamojo darbo vadovas</i>
Magistro baigiamąjį darbą ginti _____
(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

(data)

(magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)
<i>Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja</i>
Magistro baigiamasis darbas įregistruotas

(instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)

(data)

(instituto/ katedros reikalų tvarkytojos parašas)
<i>Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas</i>
Recenzentu skiriu _____
(recenzento vardas, pavardė)

(data)

(instituto/ katedros vadovo parašas)
<i>Pildo recenzentas</i>
Darbą recenzuoti gavau. _____
(data)

(recenzento parašas)

Referato lapas

Konachovič, Ana

Ko 188 Lietuvos asmeninių bibliotekų katalogų raidos bruožai : Lithuanian private libraries catalogs features of development: magistro darbas / Ana Konachovič ; mokslinė vadovė Alma Braziūnienė ; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. – Vilnius, 2011. – 65 lap. – Mašinr. – Bibliogr.: p. 59–63 (57 pavad.).

UDK indeksas 017.2(474.5)

Raktiniai žodžiai: *asmeninė biblioteka, bibliofilas, asmeninės bibliotekos katalogas, katalogo sudarymo tradicija. Private library, bibliophile, private library catalog, catalog creating traditions.*

Semestrinio *darbo objektas* yra asmeninių bibliotekų katalogai. *Darbo tikslas* – išanalizuoti Lietuvos asmeninių bibliotekų katalogų raidos bruožus. Darbo uždaviniai: apibrėžti asmeninės bibliotekos sąvokos vartojimo galimybes ir ypatumus, aptarti asmeninių bibliotekų katalogų kūrimo istorijos ir teorijos klausimus; išnagrinėti asmeninės bibliotekos katalogo atsiradimo aplinkybes; atskleisti dabartinę situaciją, susijusią su asmeninės bibliotekos katalogų kūrimu.

Išanalizavus istorinius šaltinius, buvo prieita prie išvados, kad asmeninių bibliotekų katalogų atsiradimas Lietuvoje pagal chronologiją neatsilieka nuo tokių katalogų pradžios užsienyje. Apžvelgus asmeninių bibliotekų katalogų raidą, paaiškėjo, jog keitėsi ir tobulėjo katalogo forma, įrašo elementai, struktūra, sudarymo tikslai. Dauguma XVI–XVIII a. katalogų buvo rankraštiniai bei buvo kuriami siauriems uždaviniams atlikti – padėti išsaugoti ar atskleisti bibliotekos fondus, turto inventorinimas. XIX a. asmeninių bibliotekų katalogų sudarymo tikslai įvairuoja: praktiniai, tvarkant biblioteką, kolekcijos atspindėjimas bei viešinimas, bibliotekos turinio atspindėjimas. XIX a. asmeninių bibliotekų kataloguose pastebimos to meto švietimo ir kultūros gyvenimo tendencijos, išauga domėjimasis lietuviška knyga. XX a. pr. ir sovietmečio laikotarpiu labiausiai buvo paplitę inventoriniai knygų sąrašai bei atsiranda nauja katalogo rūšis – kortelinis katalogas. Aprašas tampa dar išsamesnis, įtraukiama kuo įmanoma daugiau elementų. Atidus dėmesys skiriamas senosioms knygoms ir ypač rankraštinėms. Šiuolaikinėje visuomenėje asmeninių bibliotekų katalogus sudarinėja ne tik bibliofilai, bet ir kolekcininkai, taip pat kiekvienas norintis savo sukauptas knygų kolekcijas sutvarkyti, organizuoti.

Asmeninės bibliotekos katalogo kūrimas nėra masinis reiškinys net bibliofilų tarpe. Pateikta katalogų sudarymo metodika, struktūra, taisyklės – tai kelrodis, katalogų sudarymo pagrindas, kuriuo remiantis kiekvienas knygų mėgėjas kuria asmeninės bibliotekos katalogą, visada atsižvelgdamas į savo poreikius, patirtį, siekius, katalogo kūrimo tikslus.

TURINYS

IVADAS	5
1. Asmeninė BIBLIOTEKA: SAMPRATA, RAIDA, TIPOLOGIJA	8
1.1 Asmeninės bibliotekos samprata	8
1.2 Asmeninių bibliotekų raida pasaulyje	11
1.3 Asmeninių bibliotekų tipologija	15
1.3.1 Bibliofilinė biblioteka	17
1.3.2 Namų biblioteka	22
2. ASMENINIŲ BIBLIOTEKŲ KATALOGŲ TRADICIJOS	26
2.1 XVI-XVIII a. Lietuvos asmeninių bibliotekų katalogai	27
2.2 XIX a. Lietuvos asmeninių bibliotekų katalogai	30
2.3 XX a. I pusės ir sovietmečio Lietuvos asmeninių bibliotekų katalogai	33
3. ŠIANDIENOS LIETUVOS ASMENINIŲ BIBLIOTEKŲ KATALOGAI	39
3.1 Bibliofilinės bibliotekos katalogas	40
3.2 Namų bibliotekos katalogas	46
3.3 Šiandienos Lietuvos asmeninių bibliotekų katalogų sudarymo principai	49
IŠVADOS	57
Bibliografinių nuorodų sąrašas	59
Lithuanian private libraries catalogs features of development (summary)	63
Priedai	64
<i>1 priedas.</i> Klausimyno medžiaga	64

Ivadas

„Asmeninių bibliotekų formavimosi procesas – socialinis, psichologinis reiškinys, kultūrinėje aplinkoje išsikristalizuojantis kaip vertybė, paminklas, atspindintis tiek epochos aplinkos, tiek asmens veiklos bruožus ir ypatumus¹“. Asmeninė biblioteka atlieka pirmojo laiptelio bibliotekų paslaugų naudojimosi funkcijas. Asmeninių bibliotekų turėjimas ne tik nesumažina, bet aktyvuoja visuomeninių fondų apyvartą. Be to, gerai sukomplektuota asmeninė biblioteka šiuolaikinėje visuomenėje, šalia naujų informacinių technologijų galimybių, tampa vienu iš svarbiausių informacinių šaltinių².

Knygų mėgėjas, bibliofilas turi rūpintis ne tik knygų rinkinio turiniu, bet ir jo organizavimu: jo biblioteka turi būti tokios būklės, kad ja galima būtų lengvai naudotis (geras knygų mėgėjas žino kiekvienos savo knygos vietą). Praktiškiausias knygų rinkinio organizavimo, tvarkymo, žinių kaupimo bei viešinimo įrankis yra bibliotekos savininko poreikiams pritaikytas katalogas.

Magistro darbo aktualumas – šiuo metu tyrimų, susijusių su asmeninėmis bibliotekomis ar bibliofilų bibliotekomis nėra gausu. Atskiros publikacijos, skirtos asmeninėms bibliotekoms, daugiausia priklauso bibliofilams, knygų mėgėjams, retai šia temą tiria knygotyros, bibliografijos ir bibliotekininkystės mokslų atstovai, nors, pavyzdžiui, bibliografija atsirado tik bibliofilijos dėka, bibliofilams pradėjus sudarinėti rankraštinius, o vėliau ir spausdintinius savo kolekcijų katalogus. Yra aprašytos žymių XVI–XIX a. kultūros, mokslo, valstybės veikėjų asmeninės bibliotekos. Autoriai, aprašantys tas bibliotekas tik iš dalies paliečia asmeninių bibliotekų katalogų klausimus (paplitimas, dydis, paskirtis, likimas). XX a. asmeninės bibliotekos klausimai buvo nagrinėjami apgintuose komunikacijos fakulteto bakalauro darbuose: Laura Ražanauskaitė „JAV bibliofilo J. K. Karazijos asmeninė biblioteka ir jos katalogas [internete]“ (2006); Asta Katinaitė „Bibliofilas Povilas Gasiūnas“ (2007); Virginija Mažeikaitė „Gintauto Trumpio bibliofilinė biblioteka“ (2008). Šiuose darbuose šalia asmeninių bibliotekų savininkų biografijos, bibliotekos kūrimo istorijos, komplektavimo bei tvarkymo klausimų nagrinėjimo, minimi šių bibliotekų katalogai. Svarbu pažymėti, jog šiuolaikinės asmeninės bibliotekos ir jų katalogai taip pat iki šiol nebuvo tiriami kaip savarankiška tyrimo problema.

Asmeninių bibliotekų katalogų sudarymo klausimas aktualėja pradėdant XX a. antrąją pusę. Tapo aišku, jog nėra tikslesnio rodiklio, kuris aiškiai atspindėtų paslėptą intelektualinį ir dvasinį žmogaus, šeimos gyvenimą ir galu gale – visos visuomenės, nei asmeninė biblioteka. Ne veltui daugelis

¹ AKSTINAITĖ, Eglė. Levo Vladimirovo asmeninė biblioteka. *Knygotyra*, 2002, t. 38.

² ЛАДОЖКИНА, О. А. Личная библиотека: методические рекомендации для библиотечных работников и ценителей книги. Смоленск: СНИКИ, 2005, с. 3. Rus.

mokslininkų pažymi asmeninės bibliotekos galimybes atspindėti laiko realijas. Ne tik žmogus renka knygas, bet ir knygos „surenka“ žmogų³.

Didėja knygų leidyba, tuo pačiu ir knygų skaičius namų bibliotekoje, gyventojų informacinis, bibliografinis raštingumas. Atsiradus specialioms kompiuterinėms programoms, leidžiančioms tvarkyti knygų rinkinius bei sudaryti katalogus – darbo su knyga metodika dar labiau prasiplečia.

Magistro darbo objektas – asmeninių bibliotekų katalogai.

Magistro darbo tikslas – išanalizuoti Lietuvos asmeninių bibliotekų katalogų raidos bruožus.

Atsižvelgiant į iškeltą tikslą, iškeliami atitinkami tiriamieji **magistro darbo uždaviniai**:

1. apibrėžti asmeninės bibliotekos sąvokos vartojimo galimybes ir ypatumus, aptarti asmeninių bibliotekų istorijos ir teorijos klausimus;
2. išnagrinėti asmeninių bibliotekų katalogų atsiradimo aplinkybes pasaulyje ir atskleisti katalogų tradicijas bei tęstinumą Lietuvoje;
3. atskleisti dabartinę situaciją, susijusią su asmeninių bibliotekų katalogų kūrimu, apibrėžti katalogo sudarymo metodikos principus.

Darbo rašymui taikomi bendrieji mokslo tiriamieji metodai: aprašomasis, analitinis, istorinis, literatūros šaltinių ir dokumentų analizė.

Magistro darbo literatūra – D. Kauno straipsnis „Bibliofilo bibliotekos katalogas“. Šio straipsnio medžiaga buvo naudojama aprašant asmeninių bibliotekų katalogų atsiradimo istoriją ir katalogų kūrimo metodiką. Knygos „Knygos kultūros karininkas“, „Bibliofilai apie asmenines bibliotekas“, A. Braziūnienės monografija „Bibliofilija kaip asmenybės raiška: Kazio Varnelio biblioteka“, D. Kauno straipsnis „Bibliofilai apie asmenines bibliotekas“ ir kt. padėjo atskleisti bibliofilinės bibliotekos katalogo kūrimo ypatumus ir principus. Taip pat magistro darbe buvo remtasi straipsniais bibliofilijos, asmeninių bibliotekų klausimais, internetiniais šaltiniais, skirtais knygų tvarkymo metodikai, elektroninių asmeninės bibliotekos katalogavimo įrankiams ir pan. Analizuojant literatūrą didžiausias dėmesys skiriamas asmeninių bibliotekų katalogų istorijai, kūrimo aplinkybėms, tikslams, katalogo kūrėjo asmenybei.

Magistro darbo šaltiniai – rankraštiniai ir spausdintiniai asmeninių bibliotekų katalogai, katalogų fragmentai periodiniuose leidiniuose ir monografijose, rekonstruoti katalogai. Jie buvo panaudoti aiškinantis katalogų struktūrą, aprašo elementus, naudota kūrimo metodiką ir pan.

Magistro darbo struktūra – įvadas, trys dėstomosios dalys ir išvados. Įvade atskleidžiamas pasirinktos temos aktualumas, apibrėžiamas nagrinėjamas dalykas bei darbo struktūrą. Pirmoje dalyje pristatytas asmeninės bibliotekos sąvokos aiškinimas, asmeninių bibliotekų tradicijos pradžia, paliečiamas

³ Объект библиотековедения и феномен личной библиотеки [interaktyvus]. Elektron. duom. 2010 [žiūrėta 2010-11-13]. Prieiga per internetą URL: www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2005/disk/... Rus.

asmeninių bibliotekų tipologijos klausimas (pagrindinis dėmesys skiriamas bibliofilinei bei namų bibliotekai). Antrojoje – pristatyta asmeninės bibliotekos katalogo sudarymo tradicijos pradžia pasaulyje bei Lietuvoje. Trečiojoje dalyje pateikiamas šiandienos asmeninių bibliotekų katalogų kūrimas, katalogo sudarymo metodikos klausimai.

1. Asmeninė biblioteka: samprata, raida, tipologija

Asmeninių bibliotekų katalogų klausimo analizavimas neįmanomas be asmeninės bibliotekos reiškinio analizavimo. Tokios bibliotekos katalogo egzistavimas galimas tada, kai remiasi asmenine biblioteka. Svarbiausi aspektai analizuojami pirmame skyriuje yra asmeninės bibliotekos sąvokos vartojimo galimybės, asmeninių bibliotekų istorija ir tipologija.

1.1 Asmeninės bibliotekos samprata

Plačiąja prasme biblioteka – tai bet kuris, daugiau ar mažiau racionaliai organizuotas knygų rinkinys⁴. Tačiau ne kiekvienas rinkinys gali vadintis biblioteka. Įvardijant rinkinį knygų (ar kitų dokumentų), priklausančių vienam žmogui ir jo naudojamų, dabar dažniausiai vartojamas terminas *asmeninė biblioteka*, o greta jo – ir kiti: *privačioji biblioteka*, *memorialinė biblioteka*, *namų šeimos biblioteka*.

Greta termino biblioteka specialioje literatūroje vartojami *kolekcija* ir *rinkinys*. Vokiškose bibliotekininkystės terminologiniuose žinyuose, termino knygų rinkinys traktuotė turi bibliofilinį atspalvį. Pabrėžiama, kad knygų formavimui svarbiausią reikšmę turi ne tik knygų turinys, o kiti jų požymiai (retumas, apipavidalinimas, išleidimo data ir t.t.)⁵. Knygų rinkiniais vokiškoje tradicijoje įprasta vadinti bibliofiliškąsias bibliotekas.

Knygos, priklausančios, saugomos ir naudojamos konkretaus žmogaus, gali būti pagrįstai vadinamos biblioteka. Bibliotekos pradinė funkcija yra dokumentų kaupimas ir saugojimas. Istoriskai taip susiklostė, kad konkrečių žmonių surinktos knygos, kolekcijos tapo visuomeninių bibliotekų pirmtakais. Asmeninė biblioteka – pirminė biblioteka⁶.

Šiuolaikiniuose Rusijos terminų žodynuose asmeninė biblioteka įvardijama taip: biblioteka, priklausanti vienam asmeniui arba vienai šeimai, ir tenkinanti pirmučiausiai individualius, vienetinius bibliotekinius poreikius⁷; terminologiniame bibliotekininkystės žodyne yra atspindėtas toks paaiškinimas – biblioteka, priklausanti vienam asmeniui arba šeimai (šeimos, namų)⁸. Žinyne „Namų biblioteka“, bet kurios asmeninės bibliotekos vadinamos namų bibliotekomis⁹. Labai lakoniškai asmeninės bibliotekos apibrėžimą pateikia R. S. Motulskis: Asmeninė biblioteka – biblioteka, skirta vieno individo (šeimos)

⁴ МОТУЛЬСКИЙ, Р. С. Общее библиотековедение: учебное пособие для вузов. Москва, 2004, 223 с. Rus.

⁵ Ten pat, p. 141.

⁶ Ten pat, p. 140.

⁷ Терминологический словарь по библиотечному делу и смежным отраслям знания. Москва, 1995, 268 с. Rus.

⁸ Библиотечное дело: терминологический словарь. 3-е изд., значит. перераб. и доп. Москва, 1997, 168 с. Rus.

⁹ Домашняя библиотека : [справочник]. Санкт-Петербург, 2002, 320 с. Rus.

informaciniais poreikiams tenkinti¹⁰. Naudojant pateiktą apibrėžimą svarbu pažymėti, kad asmeninė biblioteka gali tenkinti ne tik informacinius, bet ir kitus poreikius. Visuose pateiktuose apibrėžimuose pabrėžiama, kad asmeninė biblioteka yra individo ar šeimos nuosavybė, tenkinanti įvairius poreikius.

Ganėtinai aiškus *asmeninė* ir *privačioji* biblioteka sąvokų santykio klausimas. Atsiranda akivaizdus skirtumas, lemiamas privatinės ir asmeninės nuosavybės. Privačioji biblioteka – biblioteka, įsteigta savo lėšomis atskiro fizinio asmens¹¹. Rusijos humanitariniame enciklopediniame žodyne pateikiamas privačios bibliotekos sąvokos paaiškinimas kitu aspektu – spaudos vienetų rinkinys, rinkėjo-bibliofilo nuosavybė, prieinama tik savininkui¹². Tokią knygų kolekciją tikslingiau būtų vadinti asmenine biblioteka, o terminą *privačioji biblioteka* vartoti kalbant apie leidinių rinkinius, priklausančius bibliotekos savininkui ir skirtus visuomeniniam naudojimui. Taip pat svarbu pabrėžti, jog šiame apibrėžime akcentuojama, kad bibliotekos savininkas yra bibliofilas, taip susiaurinant bibliotekos kūrėjų ratą. Šio fakto negalima būtų laikyti visiškai teisingu, nes privačias bibliotekas gali kurti ne tik bibliofilai. Tačiau, galima rasti ir bendrumų šiuose apibrėžimuose – pirmame pabrėžiamas juridinis, teisinis privačios bibliotekos statusas, o antrame privatinė nuosavybė.

Sąvoka *privati biblioteka* (angl. *private library*, vok. *Privatbibliothek*, rus. *частная библиотека*) yra paplitusi užsienyje (JAV, Didžioji Britanija, Rusijoje). Lietuvoje vartojamas vertinys *asmeninė biblioteka*, nėra tapatus sąvokai *privati biblioteka*. Skirtumą lemia skirtumas tarp privatinės ir asmeninės nuosavybės. Pvz., kaip pažymi straipsnio „Asmeninė, personalinė, privačioji? : Dėl sąvokos asmeninė biblioteka apibrėžties“ autorė Olga Iljina, Rusijoje sovietiniu laikotarpiu privačios bibliotekos buvo skirtos visuomenei naudotis už tam tikrą mokestį, o asmeninės bibliotekos buvo kuriamos asmeninėms tikslams patenkinti¹³.

Greta apibrėžimų *asmeninė biblioteka* ir *privačioji biblioteka* ne taip seniai atsirado dar viena sąvoka *memorialinė biblioteka*. Termino memorialinė biblioteka reikšmė platesnė už asmeninės bibliotekos reikšmę ir turi kitokią atspalvį: ja suprantamas asmeninės bibliotekos virsmas rinkiniu, skirtu rinkėjo atminimui įamžinti¹⁴. Toks rinkinys be knygų gali apimti įvairią medžiagą ir daiktus, susijusius su savininku ir jo biblioteka. Toks rinkinys organizuojamas ne paties rinkėjo, o kitų žmonių, tikslu jam atminti.

¹⁰ МОТУЛЬСКИЙ, Р. С. Общее библиотековедение: учебное пособие для вузов. Москва, 2004, 223 с. Rus.

¹¹ Библиотечное дело: терминологический словарь. 3-е изд., значит. перераб. и доп. Москва, 1997, 168 с. Rus.

¹² Российский гуманитарный энциклопедический словарь: В 3 т. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС: Филол. фак. С.Петербург. гос. ун-та, 2002. Rus.

¹³ ILJINA, Olga. Asmeninė, personalinė, privačioji? : Dėl sąvokos asmeninė biblioteka apibrėžties. *Книготыра*, 2006, t. 46, p. 43. Rus.

¹⁴ Ten pat.

Sąvokos „memorialinė biblioteka“ (taikant tam tikrai bibliotekų grupei) vartojimas daugeliui bibliotekininkystės specialistų kelia abejones, nes memorialinė funkcija yra viena iš ontologinių visų be išimties bibliotekų funkcijų¹⁵. Akivaizdus sąvokos apibūdinimo nepakankamumo įrodymas atspindėtas šiuolaikiniuose fundamentiniuose enciklopediniuose leidiniuose. Tokiuose leidiniuose kaip „Knygotyros enciklopedinis žodynas“ bei „Knygotyros vadovėlis“ pateiktas tik *memorialinio leidinio* apibrėžimas. Sąvoka *memorialinė biblioteka* nėra minima. Bibliotekinėje enciklopedijoje „Библиотечная энциклопедия“ (2007) terminas nėra atspindėtas; Rusijos muziejų enciklopedijoje „Российской музейной энциклопедии“ (2005) sąvoka atspindėta sąvoka „biblioteka-muziejus“, o memorialinių bibliotekų kūrimo klausimai taip pat nėra minimi. Sąvokos *memorialinė biblioteka* taip pat nėra tarp standartų СИБИД (informacijos, bibliotekininkystės ir leidybos standartų sistema) terminų¹⁶.

Atsižvelgiant į pateiktus faktus, svarbu pažymėti, jog bibliotekos, identifikuojamos kaip memorialinės, egzistuoja, bet šios grupės vieta, struktūra ir veikla nėra plačiai ištirta. Svarbius memorialinių bibliotekų reiškinio teiginius galima rasti tokių autorių, kaip G. V. Velikovskaja, S. I. Golovko, J. A. Gorbunovas, T. N. Ivanova ir kt. darbuose. Klausimai, susiję su memorialinių bibliotekų veikla reguliariai paliečiami tarptautinių konferencijų pranešimuose, regioniniuose forumuose¹⁷.

Egzistuoja kelios „memorialinė biblioteka“ sąvokos traktuotės, tačiau termino „memorialinė biblioteka“ vartojimo tinkamumas teoriškai nėra pagrįstas¹⁸. Memorialine biblioteka vadinami knygų rinkiniai, kurie saugomi namuose-muziejuose, viešųjų bibliotekų fonduose; bibliotekos su teminiu ir orientuotu fondu, sukurti tam tikram asmeniui atminti. Memorialinės JAV prezidentų bibliotekos sudaro kompleksą su archyvais ir muziejais. Užsienyje taip pat egzistuoja tokios memorialinės bibliotekos, kurių fondai nėra susiję su įamžinamu asmeniu. Tokios bibliotekos pavyzdys, miesto memorialinė biblioteka Džodivain mieste Hardvike (JAV, Vermontas), kuri buvo įsteigta M. Džodivainos sūnui ir vyrui atminti¹⁹.

Memorialine biblioteka, memorialiniu biblioteka-muziejumi kartais vadina bibliotekas, kuriose yra sukurtos muziejinės ekspozicijos ir kurios yra įsikūrusios istoriniuose pastatuose, kuriose naudojama retro stilistika. Taip pat, galima aptikti termino *memorialinė biblioteka* vartojimą, kai kalbama apie fondą, susidedantį iš memorialinių leidinių (atminimo knygos ir pan.).

¹⁵ ВИНОГРАДОВА, Елена. Мемориальные библиотеки: классификационный и типологический анализ [interaktyvus]. Elektron. duom. 1998-2009 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: [rsl.ru > upload/files/folder_119/Vinogradova_....Rus](http://rsl.ru/upload/files/folder_119/Vinogradova_....Rus).

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ ВИНОГРАДОВА, Елена. Мемориальные библиотеки: парадоксальная закономерностью. Библиотечное дело. 2007, №18(66), с. 14–19.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ ВИНОГРАДОВА, Елена. Мемориальные библиотеки: классификационный и типологический анализ [interaktyvus]. Elektron. duom. 1998-2009 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: [rsl.ru > upload/files/folder_119/Vinogradova_....Rus](http://rsl.ru/upload/files/folder_119/Vinogradova_....Rus).

Žodis „memorialinis“ turi lotynišką šaknį „memoria“, plačiausia reikšmė – atmintis. Kokį bibliotekinį fondą galima laikyti memorialiniu? Į šį klausimą tyrėja J. Vinogradova atsako, kad visu pirma, tai asmeninių bibliotekų fondai; tokie fondai susideda iš memorialinių dokumentų. Fondai nenustos būti memorialiniais net tada, kai bus papildyti šiuolaikiniais perleistais autoriaus leidiniais, jo kūrybos tyrėjų darbais. Be to, visos bibliotekos komplektavimo profilis turi būti tiesiogiai susijęs su buvusiu knygų rinkinio savininku, jo epocha ir kūrybos sritimi²⁰. Memorialiniais fondais laikomi fondai, sudaromi pagal unikalų istoriškai susiklosčiusį komplektavimą.

Pateikus pagrindinius sąvokų apibrėžimus ir jų naudojimo galimybes, galima daryti apibendrinimus. Terminas *asmeninė biblioteka*, atspindėdamas vienos ar kitos rankraščių ir leidinių visumos priklausymo tam tikram asmeniui faktą, didesniu mastu negu kiti terminai atitinka tam tikro istorinio-kultūrinio reiškinių pobūdį.

D. Kaunas straipsnyje „Bibliofilo bibliotekos katalogas“, pateikia tokį apibrėžimą: asmeninė biblioteka – individualizuota, kryptingai išreikšto turinio, struktūros ir paskirties įvairių tipų spaudinių sandauga. Tokia biblioteka pasižymi apibrėžtu universalumu, nes yra nulemta savininko kultūriniais, profesiniais interesais²¹. Asmeninė biblioteka yra savotiška tam tikro laikotarpio informacinė sistema ir biografijos šaltinis, charakterizuojantis jos savininką, jo charakterį, gyvenimo būdą, pasiekimus. Šis apibrėžimas neapima institucinėse bibliotekose saugomų asmeninių rinkinių, nes asmeninė biblioteka yra kuriama pagal individualius poreikius, atsižvelgiant į asmeninius interesus, ir skirtingai nuo institucinių bibliotekų (kuriant asmeninę biblioteką) nėra vadovaujamos griežtomis taisyklėmis. D. Kauno pateiktu apibrėžimu bus vadovaujamosi visame darbe.

1.2 Asmeninių bibliotekų raida pasaulyje

Asmeninių bibliotekų istorija siekia senovės laikus. Knygos buvo renkamos jau Egipto valstybėje, Asirijoje ir Babilone. Pirmosios bibliotekos buvo kuriamos šventyklose ir priklausė valdovams. Jos buvo panašios į šiuolaikinius archyvus. Bibliotekos dažniausiai buvo skirtos aristokratijai, mokslininkams, teologams. Pati seniausia biblioteka yra Hetų karalystės valdovo Hatusiliso III (1283–1260 iki m. e.) biblioteka²². XX a. pradžioje archeologai rado 11 tūkst. dantiraštinių lentelių, liudijančių, kad šioje bibliotekoje buvo kaupiami oficialūs dokumentai, metraščiai, ritualiniai tekstai ir knygos. Skirtingai nuo

²⁰ Ten pat.

²¹ KAUNAS, Domas. Bibliofilo bibliotekos katalogas. *Knygotyra*, 2002, t. 35, p. 27.

²² БОГДАНОВА, И. Ф. Библиотеки: от античных до электронных [interaktyvus]. – Elektron. duom. – 2009 [žiūrėta 2010-03-13]. – Prieiga per internetą URL: http://www.nbu.gov.ua/Articles/KultNar/77/pdf/knp77_32-45.pdf. Rus.

šumerų lentelių, šiose „knygose“ buvo nurodomas autoriaus vardas, jo adresas ir titulas. Taip pat yra pagrindų teigti, kad egzistavo šios bibliotekos katalogas, sudarytas pagal autorių vardus²³.

Viena iš žinomiausių ir didžiausių asmeninių bibliotekų yra biblioteka Ugarite (datuojama 1200 m. pr. m. e.) ir Ašurbanipalo (668–631 iki m. e.) biblioteka Ninevijoje – 7 a. pr. m. e. Šioje bibliotekoje buvo saugoma apie 10-30 tūkst. molinių lentelių. Ašurbanipalo biblioteka buvo universalaus pobūdžio. Ten buvo saugomi valdovo įsakymai, šalių, upių, kalnų sąrašai, komercinio pobūdžio medžiaga, matematikos, astronomijos, medicinos, gramatikos darbai, žodynai²⁴.

Be šventyklinių bibliotekų, tuo metu egzistavo visuomeninės ir asmeninės bibliotekos. Bibliotekos turėjimas buvo prestižo reikalas. Bibliotekomis galėjo naudotis tik apribotas privilegijuotų skaitytojų ratas.

Antikos laikais garsėjo Ptolemajo I (323–285 pr. m. e.) biblioteka (700 tūkst. ritinių) ir Ptolemajo II (285 – 247 pr. m. e.) biblioteka (42–48 tūkst. ritinių) Aleksandrijoje. Aleksandrijos biblioteka buvo pati didžiausia ir žinomiausia tuo laiko biblioteka. Pagrindinis bibliotekos egzistavimo tikslas buvo visos graikų literatūros ir šios literatūros vertimų į kitas kalbas surinkimas. Viena iš didžiausių Sen. Graikijos bibliotekų yra susijusi su Aristotelio (384–322 pr. m. e.) vardu. Jam priklausė unikali biblioteka skaičiuojanti apie 40 tūkst. ritinių. Šios bibliotekos kūrimo procese dalyvavo vienas iš žinomiausių Aristotelio mokinių – Aleksandras Makedonietis (356–323 pr. m. e.). Antikos laikais bibliotekos atliko skriptoriumų vaidmenį (ten darydavo dokumentų kopijas)²⁵. Antikos laikais taip pat buvo garsios tokių veikėjų, kaip Markas Tulijus Ciceronas (106–43 pr. m. e.) ir Liucijus Anėjus Seneka (4 pr. m. e.–65) asmeninės bibliotekos.

Romos imperijos laikotarpiu beveik kiekviename aristokratų name buvo renkama biblioteka ir faktiškai kiekviena buvo skirstoma į du skyrius – vienas skirtas lotynų kalba parašytiems tekstams, o kitas graikų kalba sukurtiems tekstams.

Viduramžiais Vakarų Europoje bibliotekos taip pat egzistavo vienuolynuose ir šventyklose. Knygos buvo menkai naudojamos, pagrindinė bibliotekos paskirtis buvo jų saugojimas. Pati žinomiausia biblioteka, kur buvo sukauptas unikalus dokumentų rinkinys – Vivarijaus vienuolyno biblioteka (555 m)²⁶.

Apie knygų kolekcionavimą Europa jau žinojo nuo XIII a. Knygas rinkdavo valdovai, riteriai, kunigaikščiai ir pasiturintys miestiečiai.

²³ ВОЛОДИН, Б. Ф. Всемирная история библиотек. СПб.: Профессия, 2002, 351 с. Rus.

²⁴ БОГДАНОВА, И. Ф. Библиотеки: от античных до электронных [interaktyvus]. Elektron. duom. 2009 [žiūrėta 2010-03-13]. – Prieiga per internetą URL: http://www.nbu.gov.ua/Articles/KultNar/77/pdf/knp77_32-45.pdf. Rus.

²⁵ ВОЛОДИН, Б. Ф. Всемирная история библиотек. СПб.: Профессия, 2002, 351 с. Rus.

²⁶ Ten pat.

Viena iš žinomiausių viduramžių asmeninių bibliotekų yra Richardo de Bury (1287–1345) biblioteka. Richardas de Bury – visuomeninis ir bažnytinis veikėjas, vienos iš didžiausios asmeninės Didžiosios Britanijos bibliotekos savininkas. Į istoriją jis įėjo kaip nepalaujamas knygų rinkėjas ir veikalo apie meilę knygoms „Philobiblonas“ (seniausias viduramžio bibliofilijos paminklas) autorius. Naudodamasis įtaka, kurią galėjo daryti karaliui ir diplomatiniais ryšiams, de Bury papildydavo savo biblioteką senovinėmis knygomis iš Italijos, Vokietijos, Prancūzijos. Yra spėjama, kad jo bibliotekos apimtis galėjo siekti 1500 tomų. Savo biblioteką Richardas de Bury perdavė Oksfordo universitetui Egzistavo šios knygų kolekcijos katalogas, tačiau iki šių dienų jis nėra išlikęs. XIV a. prancūzų karalius Karlas V (1337–1380) Luvre surinko turtingą knygų kolekciją. Aistringų bibliofilų yra laikomas popiežius Jonas XXII (1249–1334)²⁷.

Italija garsėjo bibliotekomis tokių bibliofilų kaip Francesco Petrarka (1304–1374), Giovanni Boccaccio (1313–1375), Vokietija – Johanno Reuchlino (1455–1522), Rasterno Willibaldo Pickheimerio (1470–1530), Prancūzija – Jeano Grolier (1479–1565) ir kitų.

Humanistinė Renesanso epochos dvasia, knygų spausdinimo paplitimas, kultūrinio ir bendro pragyvenimo gyventojų bei švietimo lygio gerėjimas, XV–XVI a. Vakarų Europoje buvo pažymėtas asmeninių bibliotekų skaičiaus pagausėjimu. Meilė spausdintai knygai paplito visuomenėje. Bibliofilija tapo prestižiniu užsiėmimu – arkivyskupai, hercogai užsiimdavo knygų leidyba, kolekcionavimu, įryšimo menu.

Pirmosios bibliotekos Lietuvoje atsirado dar viduramžiais. Viduramžiais, rankraštinės knygos epochoje, knyginės kultūros ir bibliotekininkystės centrais buvo vienuolynai ir kolegijos bei akademijos. Ypatingai bibliotekos vystėsi prie vienuolynų, kurie, kaip taisyklė, turėdavo savo knygų perrašinėjimo dirbtuves ir savo bibliotekas²⁸. Šalia institucinių bibliotekų, knygų kolekcijos buvo renkamos ir atskirų apsišvietusių žmonių.

Pirmieji spausdintinių knygų rinkiniai asmeninėse LDK bibliotekose ėmė rasti ne vėliau kaip XV a. pabaigoje²⁹. Prie XVI a. asmeninių bibliotekų rinkinių yra priskiriamas Vilniaus vaivados ir LDK kanclerio Alberto Goštauto (m. 1539) knygų kolekcija. Šioje bibliotekoje buvo veikalų įvairiomis kalbomis: senąja slavų, čekų, lenkų ir lotynų³⁰.

Asmeninėse pirmosios XVI a. pusės bibliotekose buvo kaupiamos knygos, atitinkančios savininko interesus. Vienas iš lietuvių raštijos pradininkų, pedagogas, iš senos bajorų giminės kilęs Abraomas Kulvietis (apie 1510–1545) buvo sukaupęs tuo metu reikšmingą bei didelę asmeninę biblioteką. Tai

²⁷ БАРЕНБАУМ, И.Е. История книги: Учебник. 2-е изд., перераб. М.: Книга, 1984, 248 с. Rus.

²⁸ VLADIMIROVAS, Levas. Pirmosios bibliotekos Lietuvoje. Bibliotekų darbas, 1957, nr. 1, p. 9.

²⁹ NARBUTIENĖ, DAIVA. LDK lotyniškoji knyga asmeninėse XVI-XVII a. bibliotekose. Knygotyra, 2001, t. 37, p. 138.

³⁰ Ten pat, p. 140.

pirmoji žinoma asmeninės mokslinio pobūdžio biblioteka Lietuvoje³¹. Visiškai naują epochą Lietuvos asmeninių bibliotekų istorijoje nužymi Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Žygimanto Augusto (1520–1572) turtinga ir gerai sutvarkytą rūmų biblioteka. Jo asmeninė biblioteka siekė 4-5 tūkst. knygų egzempliorių (tikslus skaičius nėra žinomas), skyrėsi nuo to meto kitų šalių monarchų bibliotekų ne dinastiniu, o aktualiuoju, moderniuoju komplektavimo pobūdžiu³². Teisės ir antikos autorių veikalai sudarė kolekcijos pagrindą. Žygimanto Augusto biblioteka buvo vadinama XVI a. vidurio LDK knygos kultūros centru, nes joje buvo kaupiamos knygos iš Prancūzijos, Vokietijos, Nyderlandų ir Italijos.

Pamėgdžiodama valdovus, savo rūmuose, asmenines bibliotekas pradėjo kaupti ir Lietuvos diduomenė. XVI a. pab.–XVII a. pr. knygų kolekcionavimas aristokratų tarpe tapo mada. Ne visi iš šių diduomenės atstovų žiūrėdavo į biblioteką kaip į mokslo, žinių šaltinį.

Radvilos – viena iš turtingiausių LDK giminių – turėjo sukaupusi didžiulius knygų rinkinius Vilniaus, Biržų, Kėdainių, Nesvyžiaus, Olykos, Slucko ir kituose savo rezidencijose. LDK didikų Sapiegų biblioteka XVII a. viduryje turėjo 3000 knygų³³. Daiva Narbutienė straipsnyje „LDK lotyniškoji knyga asmeninėse XVI–XVII a. bibliotekose“ pabrėžia, kad knygas kaupė ir asmenines bibliotekas turėjo ne tik LDK didikai, bajorai, bet ir miestiečiai. Žinoma, jog pastarųjų rinkiniai ne buvo tokie turtingi, tačiau taip pat įdomūs ir vertingi. XVI a. jau žinomi pirmieji mokslininkų knygų rinkiniai. Šių mokslininkų tarpe gali būti paminėtas Abraomas Kulvietis, surinkęs tuo metu reikšmingą pasaulietinio turinio asmeninę biblioteką. Kitas mokslinio pobūdžio knygų rinkinys yra Mikalojaus Daukšos (apie 1527 ar 1538–1613) asmeninė biblioteka.

XVII-XVIII a. bėgyje bibliofilija tapo plačiai paplitusiu reiškiniu visoje Europoje. Tokios žinomos istorinės asmenybės kaip Armand-Jean du Plessis, duc de Richelieu (1585–1642), Jules Mazarini (1602–1661), Jean-Baptiste Colbert (1619–1683) surinko vertingas asmenines bibliotekas. Nemažas nacionalinių bibliotekų steigimo veiklos nuopelnas priklauso ir privatiems rinkiniams. Anglų knygų kolekcininkų pastangomis 1753 m. buvo įsteigtas Britų muziejus.

Knygų kolekcionavimas aktyvuojasi nuo XIX a. pr. Į Europinę antikvarinę rinką per aukcionų sistemas įplaukia daugybė retų ir vertingų leidinių³⁴. Besidominančių tokiomis knygomis tampa vis daugiau, tokiu būdu, išauga asmeninių bibliotekų skaičius.

³¹ NARBUTIENĖ, DAIVA. LDK lotyniškoji knyga asmeninėse XVI-XVII a. bibliotekose. *Knygotyra*, 2001, t. 37, p. 140.

³² BRAZIŪNIENĖ, Alma. Bibliofilija kaip asmenybės raiška: Kazio Varnelio biblioteka: [monografija]. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2008, p. 35.

³³ ВИНОГРАДОВА, Е. Мемориальные библиотеки: классификационный и типологический анализ [interaktyvus]. Elektron. duom. 1998-2009 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: [rsl.ru > upload/files/folder_119/Vinogradova_....](http://rsl.ru/upload/files/folder_119/Vinogradova_....) – Rus.

³⁴ Библиофилия [interaktyvus]. Elektron. duom. 1998-2009 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: <http://www.megabook.ru/Article.asp?AID=615807>. Rus.

Iškilius lietuvių kultūros veikėjas, prozininkas, publicistas, kalbininkas, tautosakininkas Mikalojus Akelaitis (1829–1887), buvo sukaupęs asmeninę biblioteką, kuri priklauso prie retų XIX a. vidurio asmeninių knygų rinkinių. Akelaičio biblioteka buvo surinkta iki 1964 m. Joje buvo knygų lietuvių, lenkų, vokiečių, prancūzų ir rusų kalbomis³⁵.

Daktaro Jono Basanavičiaus (1851–1927) asmeninė biblioteka – vienas įspūdingiausių XX a. lietuvių kultūros paminklų. Knygas J. Basanavičius pradėjo kaupti dar mokydamasis Marijampolės gimnazijoje, vėliau papildė šį rinkinį studijų metais. 1905 m. grįždamas į Vilnių, J. Basanavičius atsivežė ir savo biblioteką, kuri ir Lietuvoje buvo toliau pildoma ir tvarkoma. 1907 m. susikūrus Lietuvių mokslo draugijai, padovanojo jai savo knygas, periodiką, smulkiuosius spaudinius³⁶.

XIX a. pab. knygų kolekcionavimas plačiai paplinta Šiaurės Amerikoje. Tarp žinomų Amerikos kolekcininkų galima paminėti milijonierių Henry Edwardsą Huntingtoną (1855–1927). Johno Carterio Brown (1797–1874) knygų rinkinys tapo Brauno universiteto bibliotekos pagrindu, Henry Clay Folgerio (1857–1930) knygų rinkinys – Šekspyro bibliotekos pagrindu Vašingtone.

Itin suaktyvėjusi knygų, rankraščių kolekcionavimo veikla Europoje, o XIX a. 2-oje pusėje ir JAV, skatino kurtis knygos mėgėjus į draugijas ir klubus. Pirmas pasaulyje bibliofilų klubas Roxbourghe buvo įkurtas 1812 m. Londone. Vėliau, 1820 m., susikūrė Prancūzijos bibliofilų draugija Société des Bibliophiles Français, 1884 m. įkurtas Niujorko Grolier klubas. Italijoje, Belgijoje, Vokietijoje, Lenkijoje, Rusijoje ir kitose šalyse kuriasi gausybė bibliofilų draugijų, bibliofilinių leidyklų; leidžiami bibliofiliniai periodiniai leidiniai, vyksta teorinės diskusijos, tarptautiniai kongresai. To pasekoje 1963 m. Barselonoje susikuria Tarptautinė bibliofilų asociacija (*International Association of Bibliophiles*) su būstine Paryžiuje.

Šiuo metu asmenines bibliotekas kuria ir turi beveik kiekvienas raštingas žmogus. Tokių rinkinių kūrimo tikslai yra labai įvairūs (savišvietos, mokslo pagalbinė, informacinė, reprezentacinė, hobis, bibliofilija, interjero dalis ir kt.). Asmeninės/namų bibliotekos funkcijos, dydis, komplektavimas priklausomai nuo to, irgi skiriasi.

1.3 Asmeninių bibliotekų tipologija

Šiuolaikinės visuomenės raidos etapu, asmenines ar namų bibliotekas, knygų rinkinius turi bei kuria kiekvienas raštingas žmogus. Kalbant apie šiuolaikines asmenines bibliotekas, svarbu pažymėti, kad atsirado keli tokių bibliotekų tipai.

³⁵ ŽUKAS, Vladas. Literatūros pabarėse I. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2000, p. 151.

³⁶ Jono Basanavičiaus asmeninė biblioteka [interaktyvus]. Elektron. duom. 2011 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL:

http://www.ilti.lt/lt/jb_biblioteka/

Asmeninių bibliotekos tipologijos klausimas nėra plačiai ištirtas. Nikolajus Smirnovas-Sokolskis pasiūlė du tokių bibliotekų tipus: pirmas – darbinė biblioteka: knygos, kurios yra reikalingos darbo metu – knygos pagalbininkės. Dažniausiai tokia biblioteka yra parankinė, todėl knygos saugomos darbovietėje, darbo kabinete. Antras tipas – knygos, perskaitytos ir tapusios mėgstamiausiomis. Knygos, apie kurias žmogus žino, kad nė kartą grįš prie jų – knygos – draugai³⁷.

Ši klasifikacija nėra išsami. Asmeninių bibliotekų tipologijos klausimais domėjosi bibliotekininkas ir knygotyrininkas Borisas Kazankovas ir Vili Petrickis. Jų nuomone egzistuoja tokie asmeninių bibliotekų tipai:

- Darbinė biblioteka, atlieka pagalbinę, informacinę funkciją;
- Speciali biblioteka, skirta vienai ar kelioms siauroms temoms ar problemoms;
- Universali biblioteka – bendrakultūrinio ir bendro lavinimo pobūdžio biblioteka;
- Bibliofilo biblioteka, turinti retenybių³⁸.

Šio skirstymo pagrindas yra kaupiamos literatūros pobūdžio, paskirties kriterijus. Pvz., darbinė biblioteka kuriama kaip parankinė, padedanti išaiškinti tam tikrus klausimus, iškilusias problemas. Tokios bibliotekos pagrindinė literatūra yra profesinė, informacinė.

Dar platesnį asmeninių bibliotekų tipizavimą (pagal penkis požymius) siūlo socialinės ir verslo informacijos centro bibliotekininkas Viktoras Masevičius:

- Priklausomybės požymis. Bibliotekos gali būti dviejų tipų: šeimos, priklausančios visai šeimai, ir asmeninės – priklausantys vienam iš jos narių, o taip pat vaikų bibliotekos;
- Fondų apimties požymis. Šios klasifikacijos kriterijus yra kiekybinis požiūris, dalijamas į mažas bibliotekas (apimtis iki 100 egzempliorių), vidutiniškas bibliotekas (nuo 100 iki 1000 egzempliorių), ir makrobibliotekas (daugiau negu 1000 egzempliorių);
- Turinio požymis. Jo rodiklius galima pasiskolinti iš viešųjų bibliotekų klasifikacijos (universalios, šakinės, specializuotos);
- Tikslinis skaitymo požymis. Tikslai, kuriais remiantis renkamos asmeninės bibliotekos: savišvietai, profesinei veiklai, mokslui, mokslinei veiklai, vaikų ugdymui šeimoje ir laisvalaikiui. Prie šio požymio galima priskirti ir bibliotekas, renkamas mėgėjiškais tikslais (medžioklė, žvejyba, ūkis, literatūra skirta namų ūkiui ir kulinarijai, knygos apie naminius gyvūnus, apie sportą ir kt.), jei šie klausimai nėra profesinio tyrimo ir kolekcionavimo objektai;

³⁷ Личная библиотека: методические рекомендации для библиотечных работников и ценителей книги . Смоленск: СНИКИ, 2005, 6-8 с. Rus.

³⁸ Ten pat.

- Specializavimas pagal materialių informacijos laikmenų rūšis. Prie dokumentų rinkinių popierinėje laikmenoje galima priskirti ir dabar plačiai paplitusias elektronines bibliotekas, į kurias įeina dokumentai įrašyti į CD ir DVD diskus, o taip pat kinofotofono dokumentų rinkiniai³⁹.

Kaip galima pamatyti iš pateiktų asmeninių bibliotekų tipologijos pavyzdžių, nėra vienos nusistovėjusios klasifikacijos (pagal vieną skirstymo požymį). Kai kurios bibliotekos išspaudžia į tokių schemų rėmus, bet dažniausiai knygų rinkiniai jungia savyje kelių asmeninių bibliotekų tipų požymius.

Šiame darbe pagrindinis dėmesys skiriamas tokiems asmeninių bibliotekų tipams, kaip bibliofilo biblioteka ir namų biblioteka. Šiuo skirstymo logika grindžiama tuo, jog bibliofilo biblioteka yra labai specifinis asmeninių bibliotekų tipas, todėl apie jį verta kalbėti atskirai, pabrėžiant tokios bibliotekos kūrėjo asmenybę. Visi kiti asmeninių/namų bibliotekų tipai (universali, speciali, darbinė) gali būti apžvelgiami kartu.

1.3.1 Bibliofilinė biblioteka

Prieš bibliofilo bibliotekos reiškinio nagrinėjimą, būtina apibrėžti šias sąvokas – *bibliofilija* ir *bibliofilas*.

Iki šiol dar nesutarta dėl tikslaus vienareikšmiško bibliofilijos apibrėžimo. Sąvoka bibliofilija taip pat nevienodai paplitusi įvairiose pasaulio šalyse. Ji yra naudojama tokiose šalyse, kaip: Italija, Ispanija, Vokietija, Lenkija, buvusiose TSRS šalyse, Lietuvoje. Didžiojoje Britanijoje, JAV, Australijoje sąvoka bibliofilija nėra labai paplitusi. Ją keičia knygų kolekcionavimo terminas⁴⁰.

Bibliofilijos termino skirtingas suvokimas tarp pačių knygos mokslo autoritetų įneša didelės painiavos. Neretai galima aptikti bibliofilo apibūdinimą, kad tai žmogus, be saiko renkantis knygas, nekreipiantis dėmesio į turinį, jam svarbus tik kiekis, asmeninės bibliotekos dydis. Arba, kad tai asmuo sistemingai darbui, profesijai, kaupiantis reikalingą literatūrą. Dažnai bibliofilais vadinami ir tie, kurie perka knygas tik savo malonumui ir šiuo atveju sukaupia asmeninę biblioteką. Prie bibliofilų priskiriami kolekcininkai, renkantys retas (pvz.: inkunabulus), puošnias, gražiai įrištas, mažo formato, tik su autografais ar ekslibrisais ir pan. knygas. Visi šie apibūdinimai teisingi, bet tik iš dalies.

Vyraujanti pozicija yra pažodinis graikų kilmės frazės bibliofilija (gr. *βιβλίον* 'knyga' + gr. *φιλέω* 'mylėti, mėgti'; meilė knygoms) vertimas – knygų pomėgis⁴¹. Dar vienas įsitvirtinęs bibliofilijos

³⁹ Личная библиотека: методические рекомендации для библиотечных работников и ценителей книги / сост. О. А. Ладожина, ред. Г. С. Горовая. Смоленск: СНИКИ, 2005, 6 с. Rus.

⁴⁰ ŽEMAITYTĖ, Kristina. Lietuvos šiuolaikinės bibliofilijos tyrimų galimybės. *Knygotyra*, 2003, t. 1.

⁴¹ Библиофилия [interaktyvus]. Elektron. duom. 1998-2009 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: <http://www.megabook.ru/Article.asp?AID=615807>

apibrėžimas yra retų ir vertingų leidinių kolekcionavimas. Rytų Europos mokslininkai tiriantys bibliofilijos klausimą, pateikia tokį apibrėžimą: potraukis rinkti knygas ir retus bei vertingus leidinius. Rusų bibliofilotyrininkas L. G. Klimanovas perfrazavo senąjį apibrėžimą: bibliofilija yra kryptingas vienos iš dvasinės kultūros rūšių – informacijos materialių laikmenų kaupimas. Šie apibrėžimai akcentuoja knygų kolekcionavimą, knygų rinkimą. Tai tik vienas iš bibliofilijos aspektų, todėl galima būtų teigti, jog pateikti apibrėžimai neatspindi esmės⁴².

Profesorius Domas Kaunas siūlo tokį apibrėžimą: bibliofilija yra kultūrinė veikla, skirta žinioms apie knygą kaupti ir sisteminti kryptingai kuriant asmeninę biblioteką⁴³. Dar vienas pasisakymas apie bibliofiliją yra atspindėtas Almos Braziūnienės monografijoje: „bibliofilijos terminas įvardija moralinį psichologinį reiškinių ir visuomeninę kultūrinę veiklą, kurių išraiška individualus bibliofilo kūrinys – bibliofilinė asmeninė biblioteka⁴⁴“. Šiuose apibrėžimuose kreipiamas dėmesys į bibliofiliją, kaip į specifinę kultūrinės veiklos sritį, susietą su žinių apie knygą kaupimu ir pabrėžiama, jog tokios veiklos galutinis rezultatas yra asmeninės bibliotekos sukūrimas bei jos panaudojimas tenkinant įvairius bibliotekos kūrėjo poreikius.

Šalia termino *bibliofilas* neretai yra naudojama sąvoka *knygų mėgėjas*: Knygos mėgėjo sąvoka buvo jau atspindėta I–II a. graikų autorių kūrinuose, o bibliofilo – XVII a. Lietuvos spaudoje bibliofilo terminas pradėtas vartoti nuo XIX a. II pusės⁴⁵. Šie terminai egzistuoja ir kitose kalbose: anglų *bibliophile*, *bibliophilist* ir *booklover*, vokiečių *Bibliophile* ir *Bücherliebhaber*, prancūzų *bibliophile* ir *amateur des livres*, rusų *библиофил* ir *книголюб*.⁴⁶ Kartais šie terminai naudojami kaip sinonimai, nes filologiniu požiūriu abi sąvokos identiškios, tačiau yra esminiai skirtumai, leidžiantys teigti, kad šių terminų vienareikšmiškas naudojimas nėra tikslingas.

Knygos „Trumpas knygų mėgėjų žinynas“ pratarmėje, autoriai apibūdina knygų mėgėją, kaip skaitytoją, kuris myli knygą ir nuolat „kreipiasi“ į ją⁴⁷.

Kuo gi tada skiriasi knygų mėgėjas nuo bibliofilo? Tą klausimą dar 1933 m. kėlė J. Tumas-Vaižgantas savo straipsnyje „Dvejopa bibliofilybė“, paskelbtame XXVII knygos mėgėjų metraštyje I tome. „...aš daugiau mėgstu knygų turinį, jų vidų, ne išvaizdą, ne išorę, jei negaudau gražiųjų nei retųjų,

⁴² ŽEMAITYTĖ, Kristina. Lietuvos šiuolaikinės bibliofilijos tyrimų galimybės. *Knygotyra*, 2003, t. 1.

⁴³ Knygotyra : vadovėlis / sudarytojas ir atsakomasis redaktorius Domas Kaunas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 319.

⁴⁴ BRAZIŪNIENĖ, Alma. Bibliofilija kaip asmenybės raiška: Kazio Varnelio biblioteka: [monografija]. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2008, p. 36.

⁴⁵ ŽUKAS, Vladas. Bibliofilija praeityje ir dabar. Vilnius : Mokslas, 1979, p. 20.

⁴⁶ Alma Braziūnienė. Bibliofilija ir asmenybė: abipusė kūryba [interaktyvus]. – Elektron. duom. – 2011 [žiūrėta 2010-03-13]. – Prieiga per internetą URL: <http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/332-2007-m-nr-11-lapkritis/1203-alma-braziuniene-bibliofilija-ir-asmenybe-abipuse-kuryba.html>

⁴⁷ АГЕЕВА, Н. С. Краткий справочник книголюбa. Москва : Книга, 2005, 27с. Rus.

bet vartuju jas tik mokslo reikalui, tai ar aš esu bibliofilas, knygų mėgėjas, ar ne? Man rodos, esu ir net garbingesne prasme už išdaigaujančius pramogėrius⁴⁸. Tokiais žodžiais autorius patvirtindavo savo priklausomybę lietuviams, „senlietuviams“, kuriems knygos buvo dalis gyvenimo, o ne pramoga, kaip teigė autorius. „Senlietuvio bibliofilybė man neabejotina ir nepaprastai garbinga, daug garbingesnė neg mūsų dabartinė bibliofilybė, kada mes knygos beveik neliečiame, o palietę tuoj valome ir stengėmės per amžius išlaikyti tokį egzempliorių, koks iš spaudos mašinos išėjo ...“⁴⁹.

J. Tumas-Vaižgantas straipsnyje akcentuoja, jog šiandienos bibliofilas tai, žmogus, vertinantis tik knygos išorę, materialią jos pusę (įrišimo kokybę, vertingas medžiagas, retumą tiesioginę žodžio prasme – likusius egzempliorius). Tačiau sutikti su tokia nuomonės pozicija būtų sunku. Šiuolaikinis požiūris į bibliofilo domėjimąsi knyga jungia savyje kelis aspektus. Bibliofilą domina ne tik pats leidinys kaip savaime vertingas materialus daiktas, bet ir vidinis to daikto (knygos) gyvenimas, jo funkcionavimas (knygos kultūra plačiąja prasme)⁵⁰. Kalbant iš šiuolaikinio bibliofilijos supratimo taško, galima būtų išvelgti J. Tumo-Vaižganto pasisakymuose netikslingą *bibliofilo* termino naudojimą. Akcentuojama, kad bibliofilas yra knygų rinkėjas, kolekcininkas, kuris knygoje mato tik materialią pusę, nekreipdamas dėmesį į jos dvasinę naudą, vidinį potencialą. Be to, terminai *bibliofilas* ir *knygų mėgėjas* jo straipsnyje naudojami kaip sinonimai.

„V. Petrickis išskiria tokią bibliofilo tapsmo grandinę: iš pradžių knygos mėgėjas-skaitytojas, paskui knygos mėgėjas-kolekcininkas, o tik paskiausiai jis tampa bibliofilu⁵¹“. Ši grandinė parodo domėjimąsi knyga ir įsigilinimo į šį procesą laipsnį. Neįmanoma tapti bibliofilu iš karto, reikia pereiti tam tikrus procesus, susijusius su knyga (skaitymas, kolekcionavimas, asmeninės bibliotekos kūrimas, žinių apie knygą kaupimas, suriktos kolekcijos viešinimas). Knygų mėgėjas pagal V. Petrickį tai pereinamoji grandis tarp paprasto knygų skaitytojo iki tikro bibliofilo. Čia galima būtų išvelgti pagrindinį skirtumą tarp sąvokų *knygų mėgėjas* ir *bibliofilas*. Knygos mėgėjo ir bibliofilijos ištakos tos pačios, tačiau bibliofilija yra daugiau nei knygų skaitymas jų kaupimas ar komercinis užsiėmimas. Tai, visų pirma, viešumas, aktyvus dalyvavimas socialiniame kultūriniame gyvenime, knygos propagavimas, neabejotinai kūrybinis užsiėmimas, reikalaujantis kantrybės, materialinių sąnaudų, papildomų žinių iš knygos mokslo ir kitų paralelinių dalykų išmanymo (poligrafijos, meno, ikonografijos, istorijos, restauravimo ir kt.), kurie knygos mėgėją padaro tikru savo veiklos profesionalu „dirbančių“ dieną naktį⁵². Vidmanto Staniulio

⁴⁸ TUMAS J. Dvejopa bibliofilybė. Iš XXVII knygos mėgėjų metraštis I, 2004, t. 1, p. 14-16.

⁴⁹ Ten pat, p. 40.

⁵⁰ Alma Braziūnienė. Bibliofilija ir asmenybė: abipusė kūryba [interaktyvus]. – Elektron. duom. – 2011 [žiūrėta 2010-03-13]. – Prieiga per internetą URL: <http://www.tekstai.lt/zurnalas-metrai/332-2007-m-nr-11-lapkritis/1203-alma-braziuniene-bibliofilija-ir-asmenybe-abipuse-kuryba.html>

⁵¹ Ten pat.

⁵² Knygotyra: vadovėlis Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, 2007, p. 317.

knygoje „Diagnozė-Bibliofilija“ V. Petrickis, kalbėdamas apie *bibliofilo* ir *knygų mėgėjo* terminus, nurodo esminį skirtumą: „bibliofilas privalo turėti ne vien žinių, kurios būtinos, norint įvertinti knygą arba teisingai pasirinkti kolekcionavimo kryptį. Bibliofilui privalu turėti talentą ir intuiciją⁵³“. Darant apibendrinimus, galima būtų pažymėti, jog bibliofilija tai aukštesnis domėjimosi knyga lygis.

Šalia sąvokų *knygų mėgėjas* ir *bibliofilas* egzistuoja dar viena sąvoka – *knygų kolekcininkas*. Domas Kaunas pabrėžia egzistuojantį skirtumą tarp dviejų sąvokų: „Turime atskirti sąvokas *bibliofilas* ir *kolekcininkas*. Pastarasis kaupia knygas. Jam svarbu kolekcijos kiekybė ir išsamumas. Kolekcininkas dažniausiai vengia viešumos. Tiesa, nenuneigsi, jis kultūringas kaupėjas, uoliai medžiojantis knygas, o vardan tikslo dosniai aukojantis laiką ir lėšas⁵⁴; „Kolekcionierius biblioteką kaupia, bibliofilas ją kuria⁵⁵.

Sąvokų *knygų kolekcininkas* ir *bibliofilas* skirtumus savo monografijoje „Bibliofilija kaip asmenybės raiška: Kazio Varnelio biblioteka“ akcentuoja autorė Alma Braziūnienė: „sąvokų skiriamasis bruožas – kokybiškai kitoks kūrybinis intensyvumas kaip pati kolekcionavimo proceso esmė, kolekcijos kūrimo tikslas. Kolekcininkui svarbu naują knygą įsigyti, o bibliofilui – dar ir pats ieškos vyksmas, informacijos apie norimą ar jau turimą naują įgijinį paieška, džiaugsmas atrasti plačiaja prasme (ne tik trūkstantą knygą)“. Žinoma, kad bibliofilas, kurdamas savo kolekciją, vis tiek turi rinkti knygas, tačiau tuo nesibaigia surinktų leidinių gyvenimas. „Surinktos knygos pradeda naują koegzistavimo su kitomis knygomis individualiame ir todėl nepakartojamame bibliofiliniame rinkinyje (kolekcijoje, bibliotekoje) tarpsni⁵⁶.

Šiuose pasakymuose pabrėžiamas bibliofilo veiklos kūrybiškumo momentas, kūrybinė veikla, dvasinis santykis su knyga (bibliotekos kūrimas, knygų rinkimas pagal kokį nors požymį, kolekcijos organizavimas bei tvarkymas, žinių apie knygas kaupimas, bibliotekos kūrėjo dalyvavimas viešajame gyvenime, susijusiame su knygos egzistavimu – bibliofilų klubai, konferencijos, aukcionai, autorinių tekstų skelbimas), o kalbant apie kolekcininką kreipiamas dėmesys į mechaninį veiksma (knygų įsigijimą, rinkimą, kaupimą). Bibliofilas, kaip taisyklė, jungia savyje knygos skaitytojo, tyrinėtojo ir rinkėjo savybes. A. Braziūnienė pabrėžia, kad „... esminis tikrojo bibliofilo bruožas – specifinis knygos instinktas, intuicija, kokį paprastai turi išsiugdę medžiotojai ir žvejai, ir apskritai individualus emocinis bibliofilo santykis su knyga.⁵⁷“

⁵³ STANIULIS, Vidmantas. *Diagnozė: bibliofilija: esė, straipsniai*. Kaunas : [V. Staniulio knygynas], 2010, 319 p.

⁵⁴ KAUNAS, Domas. *Philobiblonas – dovana skaitančiam ir mėstančiam tautai*. Knygos ir bibliofilijos kultūra. Vilnius, 2005, p. 212.

⁵⁵ KAUNAS, Domas. *Bibliofilija kaip kūryba*. *Metai*, 1999, nr. 8-9 p. 145.

⁵⁶ BRAZIŪNIENĖ, Alma. *Bibliofilija kaip asmenybės raiška: Kazio Varnelio biblioteka: [monografija]*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2008, p. 36.

⁵⁷ Ten pat. P. 39.

Viena iš bibliofilijos veiklų – retų arba vertingų knygų rinkimas. Bibliofilui yra svarbi knygos visuma, tačiau ypatingo dėmesio sulaukia leidinys, išsiskiriantis iš visų kitų tam tikru požymiu (ypač įdomiu bibliofilui). Šis aspektas nurodo bibliofilo kokybinį pasirinkimą, dažniausiai išreiškiamą sąvokomis *reta* ir *vertinga* knyga⁵⁸. Knygos retumo ir vertingumo klausimas yra nevienareikšmiškas ir gana dažnai yra subjektyvus, taip pat gali kisti. Rinkimo principu bibliofilui negali tapti pats knygos retumas. Retumas ir vertingumas yra apibūdinami daugybe faktorių, daugumą iš jų net gi neturi nieko bendro su literatūrinėmis veikalo savybėmis. Retumą lemia išlikusių egzempliorių skaičius, vertingumą – turinys, meniškumas, istorinės asmenybės ir epochos paliktos žymės, gamybai ir įrišimui naudotos medžiagos. Sąvoka vertinga knyga yra platesnė už sąvoką reta knyga⁵⁹. Taip pat reikia pažymėti, kad išlikusių egzempliorių skaičius savaime neparodo knygos retumo.

Vertinant tam tikrą knygą retumo aspektu, reikia atsižvelgti į kontekstą, knygos sukūrimo aplinkybes. Pvz., yra išlikę penkiolika tam tikros šalies pirmosios spausdintos knygos egzempliorių ir dešimt to paties, tačiau perleisto leidinio egzempliorių. Retesnė bus pirmo leidimo knyga. Pats išlikusių egzempliorių skaičius nieko nereiškia, retumą atskleidžia knygos sukūrimo, egzistavimo kontekstas. Vertingumas taip pat yra subjektyvus knygos įvertinimo kriterijus. Pvz., vienas bibliofilas domisi knygos ženklais, o kitas tam tikros epochos įrišimo menu. Tą patį leidinį jie vertins nevienodai, pirmu atveju bibliofilas neradęs, knygoje jokių marginalijų, paliktų žymių neįvertins aukštai šios knygos, nors ir įrišimas būtų specifinis. Galima būtų padaryti išvada, jog vertingumas ir retumas priklauso nuo konteksto ir subjektyvaus bibliofilo įvertinimo, jo interesų srities.

Tarp bibliofilo knygų kolekcionavimo krypčių galima išskirti rankraščių, inkunabulų, meno albumų, miniatiūrinių leidinių, knygų su autorių parašais, leidinių, kurių autoriai dar yra gyvi kolekcionavimą, knygų su ekslibrisais, tam tikro chronologinio periodo knygų kolekcionavimas. Knygos gali būti vertingos rinkėjui tik dėl to, kad yra riboto tiražo dalis, turi istorinės asmenybės autografus, prabangų apipavidalinimą, ranka pieštas iliustracijas. Labai vertingi yra pirmi žinomų autorių leidiniai, inkunabulai, knygos, publikuotos iki XVII a. (leistos mažais tiražais, kurių likę keli egzemplioriai).

Kai kurie bibliofilai vertina knygas dėl spaudos defektų, pavyzdžiui, defektuotas viršelis, antraštinio lapo nebuvimas. Knygų su defektais kolekcionavimas, tai atskira bibliofilijos kategorija. Į atskirą kategoriją galima išskirti knygas, kurios kažkada priklausė žymiesiems savininkams arba buvo saugomos žymių bibliotekų fonduose.

Be retų ir vertingų knygų kolekcionavimo, bibliofilas gali rinkti kolekcijas atsižvelgiant į savo personalinio intereso sritis. Rinkėjai gali specializuotis kelionių aprašymuose, knygose, iliustruotose tam

⁵⁸ ŽEMAITYTĖ, Kristina. Lietuvos šiuolaikinės bibliofilijos tyrimų galimybės. *Knygotyra*, 2003, t. 1.

⁵⁹ KAUNAS, Domas. Bibliofilo bibliotekos katalogas. *Knygotyra*, 2002, t. 35, p. 27.

tikro dailininko, konkretaus žmogaus biografijoje, visose vieno autoriaus knygų leidiniuose. Knygų kolekcininkas, renkantis knygas neįprasta tema, gali sudaryti biblioteką, turinčią ypatingą reikšmę: daugelis mokslinių bibliotekų buvo įsteigtos būtent tokių privačių rinkinių pagrindu⁶⁰.

Taip pat labai svarbus klausimas, koku tikslu bibliofilas kuria biblioteką. Profesorius Domas Kaunas teigia, kad bibliofilinio kolekcionavimo tikslas – kaupti ir sisteminti žinias apie knygą⁶¹. Rusų mokslininkai L.G. Klimanovas ir M.T. Petrovas mano, kad kurdamas biblioteką bibliofilas siekia per knygą atspindėti dvasinį kultūros pasaulį – žmogaus sukurtų vertybių, idėjų, laimėjimų tam tikrą sistemą⁶². Apibendrinant galima pasakyti, kad bibliofilinio kolekcionavimo pobūdis priklauso nuo knygos ir jo savininko santykio, knygų kolekcionavimo motyvus lemia laikotarpio situacija bei kiekvieno bibliofilo asmenybė⁶³.

Svarbu pabrėžti, kad „bibliofilinė biblioteka galima tik kaip asmeninė biblioteka, nes institucinės bibliotekos bibliofilinių rinkinių ar kolekcijų nerenka, t. y. teoriškai ar praktiškai mechaniškai tai daryti būtų galima, bet toks rinkinys (kolekcija) jau nebebūtų bibliofilinis *par excellence*, nes toks jis įmanomas sukomplektuoti (t. y. sukurti) tik iš bibliofilinio pašaukimo ir meilės knygoms“⁶⁴. Bibliofilinė biblioteka turi savo aura, nes kaupiama bibliofilo asmenybės dėka, kuriama ilgus metus, kruopščiai renkant dominančias knygas.

Bibliofilinę biblioteką galima vadinti tik tokią biblioteką, kuri yra kuriama vieno asmens. Tai kūrybinis procesas, atsidavimas knygai. Bibliofilinė biblioteka yra ir asmeninė biblioteka. Tokia biblioteka (bibliofilinė) atspindi tam tikrą asmeninės bibliotekos kokybę. Domo Kauno straipsnyje „Bibliofilo bibliotekos katalogas“, pateikiamas bibliofilo bibliotekos apibrėžimas – pagal vieną ar dominuojantį požymį (turinio ar formalųjį) sudaryta išskirtinio išsamumo spaudos leidinių sanauja. Jos svarbiausia paskirtis yra knygos kultūros pažinimas ir ugdymas, jos istorijos tyrimas, knygos žinių kaupimas ir sklaida⁶⁵.

1.3.2 Namų biblioteka

Iš aukščiau patektos asmeninių bibliotekų klasifikacijos aišku, jog namų biblioteka gali būti ir speciali, ir universali, įvairaus dydžio, priklausyti kaip vienam šeimos nariui, taip ir visiems, tenkinanti

⁶⁰Библиофилия [interaktyvus]. Elektron. duom. 1998-2009 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: <http://www.megabook.ru/Article.asp?AID=615807>. Rus.

⁶¹ KAUNAS, Domas. Bibliofilija. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius, t. 3 2004, p. 153-154.

⁶² КЛИМАНОВ, Л.Г.; ПЕТРОВ, М.Т. Феномен библиофилии. Книга: исследования и материалы, 1983, Сб. 46, с. 175-183. Rus.

⁶³ ŽEMAITYTĖ, Kristina. Lietuvos šiuolaikinės bibliofilijos tyrimų galimybės. *Knygotyra*, 2003, t. 1.

⁶⁴ BRAZIŪNIENĖ, Alma. Bibliofilija kaip asmenybės raiška: Kazio Varnelio biblioteka: [monografija]. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2008, p. 39.

⁶⁵ KAUNAS, Domas. Bibliofilo bibliotekos katalogas. *Knygotyra*, 2002, t. 35, p. 27.

įvairus poreikius, susidedanti iš knygų, albumų, žemėlapių ir t.t. Namų bibliotekos sudėtis ir pobūdis priklauso nuo šeimos narių dvasinių poreikių, interesų, literatūrinių skonių, profesijos.

Tokios bibliotekos atsiranda ir formuojasi įvairiai. Galima išskirti kelis namų bibliotekų tipus: darbinė – pagalbinio, informacinio pobūdžio biblioteka; universali, skirta vienai ar kelioms siauroms temoms ar klausimams; universali – bendrakultūrinio, bendro išsilavinimo pobūdžio.

Dažnai kiekvienos namų bibliotekos apibūdinimas prasideda nuo skaičių, tačiau tai ne pagrindinis rodiklis vertinant knygų rinkinį. Didžiausią vertę kiekvienai šeimai turi tokios bibliotekos, kurios kuriamos ne kaip kolekcijos dėl prestižo, o kaip būtinos pagalbininkės darbe, moksle, laisvalaikio draugai. Asmeninės bibliotekos vertę nulemia ne joje esančių spaudinių skaičius, bet tų spaudinių kokybė, gerai apgalvotas jų komplektavimas.

Egzistuoja vienas bendras kriterijus: biblioteka tuo geresnė, kuo mažiau jos sudėtyje knygų, kurios po perskaitymo dedamos atgal į lentyną ir daugiau nenuimamos. Knygos turi būti skaitomos, naudojamos. Gera asmeninė biblioteka – apgalvotas knygų rinkinys. Joje yra geras informacinių leidinių, profesinės literatūros, beletristikos ir socialinės ekonominės literatūros parinkimas. Prieš pradėdant namų bibliotekos kūrimą, svarbu apgalvoti pirmus žingsnius, aiškiai įsivaizduoti nuo ko pradėti bei ko siekti. Be to, labai svarbu įvertinti savo galimybes (nuspręsti, kur knygos bus statomos, kokią šeimos ar individo biudžeto dalį galima skirti naujų knygų pirkimui ir pan.).

Namų bibliotekos sudėtis visu pirma apibrėžiama šeimos narių profesija, jų išsilavinimo laipsniu. Namų bibliotekoje dažnai renkami informaciniai leidiniai. Sumaniai surinktas informacinis skyrius greitai atsiduria kiekvieno šeimos nario žinių lygyje. Galima teigti, jog nuolat kreiptis į informacinius leidinius – vienas iš svarbių knygų mėgėjo kultūros rodiklių, teisingai suformuotos bibliotekos požymis. Informacinių leidinių fonde renkamos enciklopedijos, aiškinamieji, kalbiniai ir terminologiniai žodynai, įstatyminės medžiagos rinkiniai, juridiniai, geografiniai ir statistiniai žinynai, atlasai ir reikšmingų datų kalendoriai, kelrodžiai ir kt.

Ypatingo dėmesio nusipelno rinkėjo profesinė literatūra. Sunkiai galima įsivaizduoti tokį profesionalą, kuris nejaučia nuolatinio knygos, skirtos jo veiklai, poreikio. Universitetų diplomai, mokslo kandidato ir kiti laipsniai nepilnavertiški be nuolatinio profesinių žinių papildymo.

Grožinės literatūros skyrius – pagrindinis daugumos asmeninių bibliotekų rinkėjų namuose. Daugelis knygų mėgėjų renkami teminį grožinės literatūros parinkimą ir stengiasi įsigyti reikšmingiausius rašytojų veikalus, pvz., istorinius romanus ir pan. Toks kryptingumas praturtina skaitytoją, raginant jį kreiptis į bibliografines priemones, nuodugniau domėtis literatūra, leidžia išpausti savo biblioteką į sąmoningus rėmus.

Turiningas socialinės ekonominės literatūros skyrius – svarbi namų bibliotekos kolekcijos tapimo pilnaverčia asmenine biblioteka sąlyga. Įdomi gali būti kraštotyrinės medžiagos kolekcija, leidinių skirtų mažosios tėvynės istorijai, arba tam tikram istorijos periodui ar kultūros veikėjui, pirmų tam tikros tematikos knygų leidimų, knygų su autografais. Būtina sudėtinė kiekvienos šeimos asmeninės bibliotekos dalis vaikų literatūra. Tokių knygų parinkimas turi būti labai apgalvotas, nes tai jau vaikystėje formuoja skaitytojo skonį.

Laikraščiai ir žurnalai asmeninėje bibliotekoje taip pat atlieka gana žymų vaidmenį. Tačiau ne visada yra galimybių saugoti visus įsigytų laikraščių komplektus. Komplektai užima nemažai vietos, per trumpą laiką jų susikaupia gana daug. Todėl asmeninėse bibliotekose dažniausiai saugomos atitinkamų temų, straipsnių iškarpos. Iškarpose pažymimas laikraščio pavadinimas ir data. Iškarpos laikomos aplankuose arba vokuose.

Asmeninės bibliotekos teminė literatūros sudėtis atskleidžia jos savininko interesus, domėjimosi sritis. Pagal tai, kokių kalbų knygos yra bibliotekoje, galima spręsti apie užsienių kalbų mokėjimą, priklausymą tam tikrai kultūrinei aplinkai⁶⁶.

Tokie leidiniai, kaip bibliografinės priemonės, yra naudinga parankinė medžiaga kaupiant turiningą asmeninę biblioteką. Pati geriausia atmintis, pats didžiausias patyrimas bejėgis orientuojantis beribėje spaudinių jūroje. Todėl, komplektuojant asmeninę biblioteką, labai dažnai susiduriama su klausimu, kaip gi išsirinkti reikalingiausią knygą, sutaupyti laiką, lėšas, vietą lentynoje? Yra būdai, padedantys greitai orientotis literatūros įvairovėje. Tam tarnauja bibliografija. Ji yra kaip vadovas knygų pasaulyje.

Pagrindinės bibliografinės priemonės, leidžiamos Lietuvoje:

- „Ekspresinformacija apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje“. Savaitinis elektroninis ir spausdintas biuletėnis operatyviai ir tiksliai informuoja skaitytojus apie naujausias knygas;
- Valstybinės bibliografijos rodyklė „Bibliografijos žinios“. Rodyklėje skelbiami Lietuvoje išleistų knygų, brošiūrų, dailės albumų, plakatų, portretų, reprodukcijų, atvirukų, natų, žemėlapių ir leidinių Brailio raštu, gautų dokumentų, privalomojo egzemplioriaus pagrindu, bibliografiniai įrašai. Pateikiamos asmenvardžių, antraščių, serijų, leidėjų, ISBN ir ISMN rodyklės⁶⁷.

Bibliografija padeda pasirinkti reikalingiausias knygas, operatyviai siekti mokslo, technikos naujienas. Kiekvienas, rimtai užsibrėžęs susikomplektuoti gerą ir vertingą asmeninę biblioteką, turi nuolat naudotis bibliografinėmis priemonėmis.

⁶⁶ AKSTINAITĖ, Eglė. Levo Vladimirovo asmeninė biblioteka. *Knygotyra*, 2002, t. 38.

⁶⁷ Spausdinti leidiniai [interaktyvus]. Elektron. duom. 2011 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: <http://www.libis.lt:8088/leidiniai.html>

„Bibliotekų – ir institucinių, ir šiaip asmeninių, ir asmeninių bibliofilinių – formavimo (komplektavimo) būdai iš esmės tie patys, bibliotekininkystės mokslo kvalifikuojami kaip pirkimas, mainai, dovanos, prenumerata, paveldėjimas ir kt.⁶⁸“ Dėl skirtingų individualių bibliotekos savininko kūrėjo asmenybės lemtų paskatų vienas ar kitas komplektavimo būdas ar jų derinys iškyla kaip dominuojantis⁶⁹.

Savo asmenines bibliotekas knygų mėgėjai daugiausia komplektuoja literatūra iš knygynų. Taip pat šiuo metu yra labai paplitęs reiškinys, kaip asmeninės bibliotekos komplektavimas per įvairias e-parduotuves. Daugelį knygų mėgėjų šis komplektavimo būdas traukia apsipirkimo paprastumu – reikiama knygą galima surasti, užsakyti, sumokėti už ją neišeinant iš namų. Taip pat, internete pristatomų knygų įvairovė yra platesnė nei knygynuose. Asmeninę biblioteką taip pat galima pildyti naujomis knygomis naudojantis prenumerata, užsakant knygas iš katalogų.

Tokie komplektavimo būdai, kaip antikvariatai ir aukcionai nėra labai paplitę plačiajame skaitytojų rate, nes toks asmeninės bibliotekos papildymo būdas yra specifinis. Antikvariatuose prekiaujama tik senaisiais, retais ir vertingais leidiniais ir aukcionuose pristatomos itin vertingos knygos. Žinoma, kad knygų kainos aukcionuose, antikvariatuose ir knygynuose labai skiriasi. Kai asmeninės bibliotekos komplektavime lieka spragų: pasitaiko, kad dėl kurių nors priežasčių knygyne knygos negalima gauti, o pakartotinis leidimas išeis negreitai. Tokiu atveju, antikvariatai ir aukcionai gali pagelbėti. Galima būtų teigti, kad tokiu asmeninės bibliotekos komplektavimo būdu daugiausiai naudojasi bibliofilai ir kolekcininkai.

Gana specifiškas, nors ir efektyvus asmeninės bibliotekos komplektavimo būdas yra apsilankymas knygų mugėje. Knygų mugių metu yra gera galimybė nupirkti knygas su nuolaidomis, taip pat susipažinti su įvairių leidyklų leidžiama ir ateityje numatoma leisti produkcija.

⁶⁸ BRAZIŪNIENĖ, Alma. Bibliofilija kaip asmenybės raiška: Kazio Varnelio biblioteka: [monografija]. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2008.

⁶⁹ Ten pat.

2. Asmeninių bibliotekų katalogų tradicijos

„Asmeninių bibliotekų katalogas nėra kokios nors vienos šalies ar vieno žmogaus atradimas – jie buvo kuriami įvairiose vietose, skyrėsi tik jų pasirodymo laikas⁷⁰.“ Antrame darbo skyriuje atskleidžiami tokie klausimai, kaip asmeninių bibliotekų katalogų atsiradimas pasaulyje, jų paplitimas įvairiuose šalyse. Didžiausias dėmesys skiriamas asmeninių bibliotekų katalogų kūrimo pradžiai ir tęstinumui Lietuvoje.

Asmeninių bibliotekų katalogai negali egzistuoti savaime, todėl jie yra aptariami minint asmenines bibliotekas ir jų kūrėjus. Katalogai atsirado, kai asmeninių bibliotekų savininkai suprato, kad turimą kolekciją reikia sutvarkyti, įamžinti. Asmeninių bibliotekų katalogų istorija nėra turtinga ir skaičiuojanti ilgus amžius. Daugeliu atvejų, pristatytų šiame skyriuje bus minimi ne tik asmeninių bibliotekų katalogai, bet ir tokių bibliotekų sąrašai.

Ankstesniame skyriuje buvo minėtas knygos „Philobiblon“ autorius – Richardas de Bury. Yra spėjama, kad jo bibliotekos apimtis galėjo siekti 1500 tomų. Prieš rašydamas knygą, de Bury atliko dar vieną darbą – sudarė bibliotekos katalogą. Šis katalogas yra pirma žinoma šios rūšies bibliografijos rodyklių Europos asmeninių bibliotekų istorijoje, tačiau pats katalogas nėra išlikęs⁷¹.

Asmeninių katalogų aukso amžius prasidėjo XVIII a., kai bibliofilija tapo privilegijuotų sluoksnių moda. Katalogus rengė arba patys kolekcininkai, arba specialiai kviešti bibliotekininkai. Asmeninių bibliotekų katalogų paplitimą akivaizdžiai iliustruoja vokiečių specialistų parengtas „Bibliografijos vadovas“ (Handbuch der Bibliographie), kuriame yra skyrius „Bibliofilų rodyklės“, o jo viduje poskyris „Privačių bibliotekų katalogai“.

XX a. bibliofilijos paminklu yra pripažįstamas Roberto Hoe (1839–1909) asmeninės bibliotekos katalogas, kuris buvo išleistas Niujorke. „Šis leidinys tapo elitinės knygos kultūros reprezentantu ir panašios paskirties rodyklių rengimo metodikos etalonu viso pasaulio bibliofilams.“⁷²

Baltijos šalių regiono asmeninių bibliotekų katalogai pasirodė tokiu pat metu kaip ir Vakarų Europoje. Estų bibliofilas Mihkelis Jürgensas (1820–1874) sudarė du asmeninės bibliotekos katalogus – pirmajame (1857 m.) kataloge jis aprašė 318 knygas, antrajame (1864 m.) 858 knygas, 26 metinius periodikos komplektus ir 170 kalendorių. Kitas žinomas Estijos bibliofilas yra Julijus Genssas. Savo asmeninėje bibliotekoje buvo sukaupęs apie 8500 tomų (daugiausia meno leidinių), 5000 graviūrų ir kelis tūkstančius ekslibrisų. Genssas leido savo kolekcijos katalogus. Pirmasis visos bibliotekos mašinraštis buvo parengtas 1924 m. Kiti katalogai jau buvo spausdinti ir buvo skirti tam tikros tematikos leidiniams:

⁷⁰ KAUNAS, Domas. Bibliofilo bibliotekos katalogas. *Knygotyra*, 2002, t. 35, p. 27.

⁷¹ Philobiblon, arba Apie meilę knygoms = Philobiblon, sive de Amore librorum /Richard de Bury ; vertėja Irena Jackevičienė. Vilnius : Baltos lankos, 2001, p. 30.

⁷² Ten pat, p. 31.

knygotyros leidiniai (1928 m.); bibliofilijos (1929 m.); rusų menotyros (1930 m.); vokiečių menotyros (1931 m.)⁷³. Prūsijos istorikas Davidas Braunas, išleido savo mokslo literatūros bibliotekos anotuotą katalogą 1723 m.

Rusijoje 1794 m. asmeninės bibliotekos katalogą pirmasis išleido kolekcininkas ir istorikas Dmitrijus Buturlinas (1790–1849)⁷⁴. Žinomas literatūros istorikas ir literatūros kritikas Fiodoras Batiuškovas (1857–1920) – atkūrė savo senelio sukurtą asmeninės bibliotekos katalogą, kuris buvo pirmą kartą sudarytas 1796 m. Kolekcijos apyrašas buvo padalintas į trys dalis: knygos užsienio kalba (86), knygos rusų kalba (53), periodiniai leidiniai (6). Knygų sudėties ypatybė – užsienio literatūros dominavimas. Kitas minėtinas katalogas buvo sudarytas rašytojo – Anatolijus Briančaninovo (1843–1910). A. Briančaninovo knygų katalogas susidėjo iš keturių skyrių. Katalogas – 244 pavadinimai; «Register des livres fransois fait en 1826 avril» (knygų rejestras, sudarytas 1826 m. balandžio mėn. – 32 pavadinimai; senos bibliotekos knygų rejestras – 146 pavadinimai; knygos popieriniuose įrišimuose – 34 pavadinimai. Iš viso 506 pavadinimai⁷⁵.

2.1 XVI-XVIII a. Lietuvos asmeninių bibliotekų katalogai

Asmeninių bibliotekų katalogų atsiradimas Lietuvoje pagal chronologiją sutampa su tokių katalogų kūrimu užsienyje. Anuo metu bibliotekas galėjo turėti tik turtingi žmonės, didikai. Remiantis istoriografų ir asmeninių bibliotekų tyrėjų pateiktais duomenimis, XVI–XVIII a. asmeninės bibliotekos Lietuvoje buvo mažos, todėl joms ir nereikėjo katalogų. Atsirasdavo ir žemesnės padėties entuziastų, kurie įsigydavo asmeninės bibliotekas. Be to, asmeninių biblioteka katalogų kūrimo pavyzdžiai taip pat yra aptinkami.

Ankstesniame skyriuje buvo minėtas Alberto Goštauto knygų rinkinys. Ilgą laiką jo knygų kolekcija buvo klaidingai priskiriama LDK kunigaikščiui Žygimantui Senajam. Istorikas prof. K. Jablonskis Lietuvos Metrikos dokumentų kruopščia analize įrodė, kad tariamai Žygimantui Senajam priklausančios knygų kolekcijos sąrašai nieko bendro neturi nei su metrika, nei su Žygimantu, o tarp Metrikos aktų patekę atsitiktinai ir kad šis knygų rinkinys priklausė didikui A. Goštautui⁷⁶. Knygų sąrašo sudarymo data 1510 m.. Knygų kolekcija susidėjo iš rankraštinių ir spausdintų knygų. Pirmoje šio sąrašo vietoje yra

⁷³ Книжные традиции на севере России [interaktyvus]. Elektron. duom. 2010 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: <http://www.booksite.ru/fulltext/bro/vina/1.htm>

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ Ten pat.

⁷⁶ VLADIMIROVAS, Levas. Pirmosios bibliotekos Lietuvoje. *Bibliotekų darbas*, 1957, nr. 1, p. 9.

„rusiškų knygų registras“ (iš viso 20 pavadinimų). Toliau seka knygos lotynų kalba – „lotyniškų knygų sąrašas“ (40 pavadinimų)⁷⁷.

Kalbant apie XVI a. asmeninių bibliotekų rinkinius, labai svarbu paminėto Žygimanto Augusto biblioteką ir šios bibliotekos katalogą. Biblioteką tvarkė ir prižiūrėjo Karaliaus raštininkas Lukas Gurnickis ir karalienės Barboros Radvilaitės sekretorius Stanislovas Košutskis, kuris ir sudarė visos juridinės literatūros katalogą – „Index Librorum Jurisprudentiae in bibliothecae Domini Sigismundi II Augusti ...“⁷⁸. Anot L. Vladimirovo, šis katalogas yra pirmas mokslinio katalogo sukūrimo bandymas Lietuvoje⁷⁹. Skirtingai nuo kitų XVI a. I pus. katalogų, šiame kataloge, 293 teisės veikalai surašyti abėcėlės tvarka ne pagal autorių vardus, o pagal pavardes, kaip kituose viduramžių kataloguose. Iki to laiko toks principas nebuvo taikomas nei Rytų, nei Vakarų Europos bibliotekose. Šiandien Žygimanto Augusto rinkinys išbarstytas po įvairiausias Europos bibliotekas. Žinomas 958 knygų likimas – sąrašą rekonstravo lenkų knygotyrininkė A. Kawecka-Gryczowa.

Vienas iš pirmųjų asmeninių bibliotekų katalogų kūrėjo pavyzdžiu gali būti laikomas Abraomas Kulvietis (apie 1510–1545) – vienas žymesnių XVI a. asmenybių, lietuvių raštijos pradininkų, kultūros veikėjas. Jo asmeninė biblioteka ir katalogas yra tyrinėtas M. Ročkos straipsniuose „A.Kulviečio bibliotekos pobūdis“ ir „Dėl Abraomo Kulviečio bibliotekos“⁸⁰.

Po A. Kulviečio mirties Žemaitijos seniūnas J. Biliūnas-Bilevičius ir J. Kmita pasiuntė Prūsijos kunigaikščiui Albrechtui pranešimą apie įvykusią mirtį. Prie pranešimo buvo pridėtas laiškas, kuriame buvo prašoma gražinti Kulviečio turtą ir knygas. Knygos buvo atsiųstos kartu su sąrašu, kuriame buvo 90 knygų ir 78 pozicijos (buvo kelios pasikartojančios knygos). Kulviečio bibliotekos knygų sąrašas pirmą kartą buvo paskelbtas 1905 m. T. Vočkės. Kartu su vertimu į lietuvių kalbą, sąrašas buvo perspausdintas 1957 m. Lietuvių literatūros istorijos chrestomatijoje. Bibliografiniu atžvilgiu tą knygų sąrašą negalima laikyti visiškai pilnu ir tikslu. Sąrašo sudarytojas (manoma, kad tai buvo Stanislovas Ukmergietis jaunesnysis) apibūdinant knygas, nepateikia pačių reikalingiausių duomenų apie knygą. Dažnai nėra autoriaus ir antraštės. Be to, visai nėra knygų išleidimo metų.

Žiūrint į A. Kulviečio biblioteką iš šiuolaikinio požiūrio taško, tokią biblioteką negalima laikyti didele. Tačiau tuo metu toks reiškinys buvo reikšmingas asmeninių bibliotekų raidoje. Ji buvo didesnė už didiko Goštauto biblioteką. Kulviečio biblioteka – pirmoji žinoma asmeninė mokslinio pobūdžio

⁷⁷ VLADIMIROVAS, Levas. Pirmosios bibliotekos Lietuvoje. *Bibliotekų darbas*, 1957, nr. 1, p. 9.

⁷⁸ Knygotyra. Enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 409-410.

⁷⁹ VLADIMIROVAS, Levas. Pirmosios bibliotekos Lietuvoje. *Bibliotekų darbas*, 1957, nr. 1, p. 13-14.

⁸⁰ ROČKA, Marcelinas. *A.Kulviečio bibliotekos pobūdis* [rankraštis]. Vilnius, 1970. Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius, F186-184, 27 lap.; ROČKA, Marčelinas. *Dėl Abraomo Kulviečio bibliotekos* [rankraštis]. Vilnius, 1970. Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius, F186-185, 5 lap.

biblioteka Lietuvoje. Kulvietis bibliotekas rinko ne tik pasiduodamas bendrai humanizmo įtakai, o pats skaitė ir jomis naudojosi savo gyvenimo praktikoje.

M. Ročkos nuomone, šis išlikęs sąrašas atspindi tik dalį A. Kulviečio bibliotekos: „joje turėjo būti daugiau teologinių – ne tik protestantiškų, bet ir katalikiškų (katalikų teisininkų) – knygų. Be to, negalima teigti, kad biblioteka atspindi visą A. Kulviečio kultūrinę veiklą, nes yra žinių, kad ji buvo „apvalyta“⁸¹.

Dėl to, kad knygų sąrašo sudarytojas nedavė knygų leidimo vietos ir metų, pateikti duomenys negali būti visiškai teisingi. Komplektavimo pobūdžiu, Kulviečio biblioteka nesiskyrė nuo Žygimanto Augusto bibliotekos. Nors dėl išlikusio sąrašo nepilnumo ir dėl ribotų galimybių, kai kuriais atžvilgiais pilnai atstatyti jo skaitytas knygas yra neįmanoma, bet ryškėja būdingi bibliotekos bruožai. Kulvietis buvo didelis knygų mėgėjas.

A. Kulviečio asmeninės bibliotekos literatūros sudėtis (pagal katalogo įrašus): teologijos, filosofijos, istorijos, didaktikos, teisės, kalbos mokslo, grožinės literatūros, retorikos, muzikos, gamtos mokslo, medicinos, žemės ūkio, geografijos leidiniai. Tokią biblioteką galima pavadinti universalia. Pasaulietinė literatūra sudaro didžiąją bibliotekos dalį. Iš 90 knygų beveik 80 knygų yra pasaulietinio turinio. A. Kulviečio biblioteka buvo skirta savo paties ir besimokančio jaunimo mokslinei pažangai. Pagrindinė leidinių kalba yra lotynų. Ja pateikiamos knygų antraštės sąrašė.

Radvilų, Sapiegų, Ogińskių, Platerių giminės kaupė asmenines bibliotekas, taip pat turėjo bibliotekų katalogus. Vienos iš turtingiausių Radvilų bibliotekos – Nesvyžiaus ordinacijos – knygų rinkiniai pradėti kaupti apie XVI a. vidurį⁸². Lenkijoje, Kurniko bibliotekoje, saugomas 1651 m. katalogas, sudarytas Nesvyžiaus magistrato nario Jono Kanovičiaus. Šis katalogas atskleidžia bibliotekos komplektavimo ir tvarkymo struktūrą. Anot Konstantino Avižonio, kuris apie 1930 m. atliko šio katalogo nuorašą, jį sudaro keturios pagrindinės dalys: sisteminis, abėcėlinis, knygos svetimomis kalbomis, rankraščiai. Katalogas buvo su šifrų sistema, susieta su fondais. Sisteminiame kataloge atsispindi 31 skyrius (787 knygos). Didžiausią dalį sudaro įvairaus turinio literatūra, paskui – istorijos veikalai, geografijos darbai, teologijos, filologijos, teisės, filosofijos literatūra, medicinos knygos, karo mokslo leidiniai⁸³. Šiame asmeninės bibliotekos kataloge daug dėmesio skiriama knygų išvaizdai.

Mykolo Sapiegos bibliotekos knygų sąrašas buvo sudarytas 1760 m. Jame buvo suregistruota 132 pavadinimų knygų, 232 tomų. Prie sąrašo pridėtas „regstras knygų, perkeltų iš Slonimo bibliotekos į Derečyną“. Jį sudaro 39 pavadinimų knygos, 114 tomų. Knygos suskirstytos pagal turinį. Dar vienas knygų sąrašas, greičiausiai (sąrašo sudarytojas nenurodytas) priklausantis Sapiegoms dabar laikomas

⁸¹ ROČKA, Marcelinas. *A. Kulviečio bibliotekos pobūdis* [rankraštis]. Vilnius, 1970. Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius, F186-184, 27 lap.

⁸² NARBUTIENĖ, DAIVA. Nesvyžiaus Radvilų bibliotekos paveldas Lietuvoje. *Knygotyra*, 2008, t. 51, p. 34.

⁸³ Ten pat, p. 35.

Vilniaus universiteto rankraštine „Visų randamų Panemunėje knygų sąrašas 1779 metų“. Iš viso sąrašė yra nurodytos 383 knygos, suskirstytos į penkis skyrius pagal turinį ir kalbas.

2010 m. buvo išleistas Sapiegų giminės asmeninės bibliotekos katalogas – „Bibliotheca Sapiehana“. „Bibliotheca Sapiehana“ tai garsios XVI-XVII a. vidurio LDK Sapiegų giminės – Leono Sapiegos (1557–1633) ir trijų jo sūnų, Jono Stanislovo (1585–1635), Kristupo Mikalojaus (1607–1631) ir Kazimiero Leono (1609–1656) – atkurtos bibliotekos katalogas⁸⁴. LDK vicekancleris Kazimieras Leonas Sapiega apie 3000 knygų testamentu užrašė Vilniaus akademijos bibliotekai.

Trakų kaštelionas Andrius Oginskis buvo surinkęs įdomią knygų kolekciją. Jo sekretorius ir bibliotekininkas J. Rolay buvo sudaręs šios bibliotekos katalogą „Catalogue de livres [...] Oginski Castellan de Troki“, 1781. Šiame rinkinyje buvo 1792 tomai knygų, suskirstytų pagal mokslo šakas.

Kazimieras Konstantinas Pliateris buvo žymiausias bibliofilas tarp grafų Pliaterių. Jis mėgino sudaryti savo bibliotekos knygų katalogą – „Catalogue de livres [...] compis dans la Bibliotheque de Daugeliszki“. Kataloge surašytos 367 knygos. Prie kiekvienos knygos yra nurodoma kaina. Visi aprašai išdėstyti abėcėlės tvarka. Toliau dirbdamas prie savo katalogo K.K. Pliateris bandė jį sudaryti remdamasis kalbinių principu, taip pat atskirai buvo sudarytas „Catalogus librorum prohibitorum, cum polonics qui sunt prohibiti“. Viso katalogo jis nespėjo sudaryti, arba kitos sudėtinės katalogo dalys pasimetė. Dabar katalogas saugomas Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje.⁸⁵

Šio periodo asmeninių bibliotekų katalogai daugiausia yra rankraštiniai. Katalogų forma – knygų, inventoriai sąrašai (tokiose sąrašuose knygos paprastai buvo surašomos po visų kitų daiktų). Aprašuose pateikiami tik pagrindiniai duomenys, jie nėra išsamūs. Dažnas atvejis, kai katalogą sudaro ne pats asmeninės bibliotekos turėtojas, o bibliografas, bibliotekininkas. Dauguma XVIII a. asmeninių rankraštinė bibliotekų katalogų turėjo siaurus uždavinius – padėti išsaugoti ar atskleisti bibliotekos fondus. Kai bibliotekos ėmė augti ir gausėti, XVIII a. II pus. jau imama sudarinėti daugiau katalogų: praktiniais, taikomaisiais ir komerciniais tikslais. To meto katalogams jau buvo būdingas bibliografinis raštingumas, knygų klasifikavimo įvairumas (ne tik pagal formatą), jaučiama Vakarų Europos knygos kultūros įtaka.

2.2 XIX a. Lietuvos asmeninių bibliotekų katalogai

Šiuo periodu žymiai padaugėjo asmeninių bibliotekų ir asmeninių bibliotekų katalogų. Be to, juos kūrė ne tik privilegijuoti ir turtingi žmonės, o visuomenės veikėjai, pedagogai, rašytojai.

⁸⁴ RINKŪNAITĖ, Aušra. Bibliotheca Sapiehana : Vilniaus universiteto rinkinys. Katalogas. Vilnius, 2010.

⁸⁵ VLADIMIROVAS, Levas. Iš Lietuvos bibliofilija XVIII a. *Knygotyra*, 1992, t. 25, p. 156-190.

Didžiausią Vilniaus asmeninė bibliografo M. Polińskio (1785–1848) biblioteka turėjo kelis abėcėlinio ir sisteminio katalogo variantus⁸⁶. Jį sudarinėjo pats bibliotekos savininkas. Bibliotekoje buvo apie 1200 senų spaudinių lenkų, lietuvių, gudų kalbomis.

Šalia aukščiau išvardintų asmeninių bibliotekų katalogų yra minėtini istoriko T. Narbuto (1784–1864) bibliotekos ir jo rinkinių aprašymai. Vilniaus universiteto rankraštyne yra 1846 m. rankraštis „Teodoro Narbuto rinkinyje esamų knygų sąrašas“. Jame 530 knygų suregistruotos sisteminė tvarka. Daugiausia užregistruota įvairaus pobūdžio Lenkijos, Lietuvos, Prūsijos ir Livonijos istorijos leidinių. T. Narbuto bibliotekos katalogą sudaro trys skyriai. Pirmame suregistruoti muziejiniai eksponatai, antrajame įvairūs istorinio turinio rankraščiai – dokumentų, kronikų nuorašai, archyvų indeksai ir kt., trečiajame „istorinio turinio spausdintos knygos“⁸⁷.

1845–1850 m. buvo sudarytas didžiausios Lietuvoje XIX a. pirmosios pus. J. Ch. Gintilos bibliotekos katalogas – „Catalogus Librorum Bibliothecae Nom. Eppi. Suffr. Samogitien J. Gintillo“⁸⁸. Knygos jame detaliai aprašytos, tačiau nevisada ta kalba, kuria jos buvo išspausdintos. Kataloge buvo užregistruota nemažai lituanistinių bei bibliografijos leidinių.

Yra žinomas S. Daukanto (1793–1864) – Lietuvos istoriko, rašytojo ir švietėjo bei vieno iš pirmųjų tautinio atgimimo ideologo, bibliotekos katalogas. Katalogas buvo sudarytas apie 1851 m. 1911 m. liepos mėn. Lietuvių mokslo draugija Vilniuje gavo S. Daukanto biblioteką, sudėstyta 8 dėžėse. Tą patį mėnesį ta dovana buvo įrašyta į Lietuvos mokslo draugijos bibliotekos inventoriaus knygą, iš kurios 1935 m. V. Biržiška, būdamas Vilniuje parūpino sau šių paaukuotų knygų sąrašo nuorašą⁸⁹. Tačiau jis negalėjo sąrašo patikrinti su pačiomis S. Daukanto bibliotekos knygomis. Betikrinant paaiškėjo, jog kai kurios antraštės, net leidimo metai S. Daukanto ar jo sąrašo nurašytojų klaidingai buvo pateikti. Biržiška ištaisė identifikuotas klaidas. Ne visa, kas su S. Daukanto knygomis pateko į Lietuvos mokslo draugiją yra iš jo bibliotekos bei ne visa biblioteka yra išlikusi ir patekusi draugijai. Dabar rinkinys yra saugomas Lietuvos literatūros ir tautosakos institute. Bibliotekoje trūkumai galėjo atsirasti S. Daukantui kilnojantis iš vietos į vietą arba po jo mirties. taisydamas sąrašo klaidas, V. Biržiška papildydavo autorių pavardes bei jų vardų inicialais, kurių S. Daukantas nežymėjo.

S. Daukanto katalogo forma – didelio formato 66 puslapių knyga. Sąrašė yra pažymėtos 317 knygos. Įrašai klasifikuojami autorių ir antraščių abėcėlės seka. Daugiausia knygų yra lenkų kalba, vokiečių, lotynų, prancūzų kalba. Taip pat knygos rusų, lietuvių, graikų ir latvių kalba. Tarp jų, be istorijos ir kalbos dalykų, nemaža vadovėlių ir praktinių knygelių. Aprašas labai trumpas: autorius,

⁸⁶ ŽUKAS, Vladas. Senieji Lietuvos bibliotekų katalogai. *Bibliotekų darbas*, 1968, nr. 11, p. 28-30; nr. 12, p. 26-29.

⁸⁷ Ten pat, p. 27-28.

⁸⁸ Ten pat, p. 28.

⁸⁹ BIRŽIŠKA, M J. Simano Daukanto biblioteka. XXVII knygos mėgėjų metraštis II, 2004, t. 2, p. 59-70.

antraštė, leidimo vieta ir metai. Sąrašas nesusistemintas. Knygų pavadinimai ir autoriai pateikiami originalo kalba. S. Daukanto asmeninės bibliotekos katalogas yra įdomus to meto lietuvių bibliografijos faktas ir kultūros istorijos dokumentas. Jis apibūdina XIX a. vid. Lietuvių istoriko ir rašytojo S. Daukanto mokslinius interesus, panaudotus mokslo darbui šaltinius ir jo domėjimąsi bibliografija⁹⁰.

Kitas šio periodo asmeninės bibliotekos turėtojas yra lietuvių kalbos ir raštijos tyrėjas, bibliografas, grafas, kilęs iš garsios Pliaterių giminės, Gedminaičių dvaro valdytojas J. Pliateris (1810–1836). J. Pliateris kaupė lietuviškus ir su Lietuva susijusius spaudinius (pirmoji lituanistinė biblioteka), rankraščius, piešinius ir kitą medžiagą. Jo bibliotekoje buvo daugiau kaip 3000 knygų ir rankraščių, trylikos Lietuvos pilių planai, kunigaikščių portretai, Lietuvos monetų rinkinys, daug senienų, S. Daukanto veikalo „Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių“ nuorašas.

Biblioteką prieš mirtį J. Pliateris testamentu paliko S. Stanevičiui. Šis greitai po to persikėlė gyventi pas buvusio savo globėjo brolių Kazimierą Pliaterį į Stemplių dvarą ir rūpinosi biblioteka 12 metų, iki pat savo mirties. Po to biblioteka buvo pervežta į Gedminaičius. 1900 m. J. Pliaterio biblioteka pervežta į Švėkšnos dvarą, o 1910 m. didelis knygų mylėtojas ir kolekcionierius Marijonas Pliateris šią biblioteką išsivežė į Veprių dvarą, prie Ukmergės. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui Pliateris pasitraukė iš dvaro, bet 1915 m. susitarė su vietos klebonu, kad šis toliau globos didžiausias bibliotekos vertybes. Tada buvo paslėptos 6 dėžės Pliateriams priklausiusių knygų ir maišas svarbių dokumentų. Likusioji J. Pliaterio bibliotekos dalis vokiečių kaizerinės okupacijos metais stipriai nukentėjo. 1919 m. išlikusią J. Pliaterio bibliotekos dalį įsigijo Lietuvos centrinis knygynas ir knygos atsidūrė Kauno universiteto bibliotekoje, o vėliau – Martyno Mažvydo Nacionalinėje bibliotekoje.

Bibliografas Vladas Žukas straipsnyje „Senieji Lietuvos bibliotekų katalogai“, aptardamas vienuolynų, Vilniaus universiteto, visuomeninių, mokymo įstaigų, komercinių įstaigų katalogus, paminėjo J. Pliaterio (1810–1836) biblioteką. Yra žinoma, kad buvo sudarytas šios bibliotekos knygų sąrašas, tačiau jis neišliko. Gali būti, kad bibliotekos katalogą sudarė buvęs J. Pliaterio bibliotekininkas.

Stanislovas Didžiulis (1850–1927) – knygnešys, bibliotekininkas, Lietuvos politinis veikėjas⁹¹. Jo asmeninė biblioteka skaičiuoja daugiau negu 400 knygų lietuvių kalba, beveik 300 – lenkiškų, 30 rusiškų, 17 vokiškų, 3 prancūziškos ir 3 lotyniškos. Katalogas pradėtas sudarinėti apie 1919 m. Kortelėse buvo įrašytos 828 lietuviškos ir Lituanikos knygos. Paties katalogo tyrinėjimas parodo jo struktūrą: pateikiami labai trumpi spaudinių aprašai (originalios antraštės dalis), juose neišaiškinti autoriai, kontrafakcijos, nefiksuojiama knygos apimtis.

⁹⁰ ŽUKAS, Vladas. Senieji Lietuvos bibliotekų katalogai. *Bibliotekų darbas*, 1968, nr. 12, p. 27.

⁹¹ AKSTINAITĖ, Eglė. Stanislovo Didžiulio asmeninės bibliotekos katalogas. *Knygotyra*, 2006, t. 46, p. 299–301.

Šiuo metu bibliotekos spaudiniai saugomi Vilniaus universiteto bibliotekoje – 230, Kauno technologijos universiteto bibliotekoje – 88, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje – 59, Kauno apskrities bibliotekoje – 18 bei Antano Baranausko ir Antano Vienuolio muziejuje – 62⁹².

2004 m. pasirodė Stanislovo Didžiulio (1850–1927) asmeninės bibliotekos katalogo rekonstrukcija knygoje „Stanislovo Didžiulio asmeninė biblioteka“. Leidinį sudaro dvi dalys. Pirmoji – studijinis straipsnis apie S. Didžiulio bibliofilinius interesus, asmeninės bibliotekos kūrimo sąlygas lietuviškos spaudos draudimo laikotarpiu, šaltinius ir sudėtį, jos likimą ir paveldo reikšmę. Antroji dalis apima rekonstruotą S. Didžiulio asmeninės bibliotekos spaudinių katalogą ir pagalbines rodykles.⁹³ Kaip tyrimo šaltinis S. Didžiulio asmeninės bibliotekos rekonstrukcijai panaudotas šios bibliotekos rankraštinis kortelinis katalogas (dalis katalogo yra pražuvusi).

XIX a. asmeninių bibliotekų kūrėjai katalogus sudarinėjo praktiniais tikslais, tvarkant biblioteką. Taip pat katalogas buvo kuriamas norint kolekciją pavišinti, atspindėti bibliotekos turinį. Asmeninės bibliotekos kūrimo procesas tuo metu jau buvo sąmoningas bei apgalvotas. Tokius katalogus sudarinėjo žmonės, kurių gyvenimas buvo susijęs su visuomenine veikla, profesija. XIX a. asmeninių bibliotekų kataloguose atsispindi to meto švietimo ir kultūros gyvenimo tendencijos, augantis domėjimasis lietuviška knyga. Taip pat katalogai parodo Lietuvos bibliografijos raidos tendencijas – sisteminės klasifikacijos paplitimą, bibliografinio aprašo tobulėjimą.

2.3 XX a. I pusės ir sovietmečio Lietuvos asmeninių bibliotekų katalogai

Šiame poskyryje analizuojami XX a. vidurio reikšmingi asmeninių bibliotekų bei katalogai ir jų kūrėjai Jonas Kirllys (1891–1985), Vilhelmas Žanas Burkevičius (1885–1971), Petras Jakštas (1899–1988) ir Justinas K. Karazija (1892–1991).

Jonas Kirllys – Lietuvos pedagogas, spaudos kolekcininkas nuo 1909 m. rinko lietuvišką periodinę spaudą, spausdintą spaustuvėje, daugintą šapirografu, rašytą ranka, išleistą legaliai ir pogrindyje bet kurioje šalyje nuo seniausių laikų. J. Kirllys spaudą rinko daugiau nei trisdešimt metų ir sukaupe didžiulę kolekciją. 1940 m. jis buvo paskirtas Veiverių vidurinės mokyklos direktoriumi, todėl turėjo išsikelti iš Žagarės ir palikti kolekciją, nes ji buvo per didelė vežiotis iš miesto į miestą. Neturėdamas kitos išeities, J. Kirllys nutarė rinkinį perduoti Centrinei valstybinei bibliotekai Kaune. Rinkinys buvo perimtas pagal J. Kirllo sudarytą katalogą – 10 000 pavadinimų periodinių ir neperiodinių leidinių. Ne visa J. Kirllo kolekcija pateko į Centrinę valstybinę biblioteką. Kelios kolekcijos dalys pateko į Partijos istorijos institutą.

⁹²LIETUVININKAITĖ, Nijolė. Stanislovo Didžiulio asmeninė biblioteka : katalogas. Kaunas, 2004.

⁹³ Ten pat.

Kadangi Kirlio rinkinys yra išsklaidytas, apie jo sudėtį ir dydį galima spręsti iš išlikusių knygų ir periodikos teminių sąrašų, saugomų Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rankraščių skyriuje. Pilniausias yra „Lietuviškos spaudos pavyzdžių katalogas“, pagal kurį Kirlio kolekcija buvo perduota Centrinei valstybinei bibliotekai⁹⁴. Iš viso sąrašė suregistruota 7512 pavadinimų leidinių. J. Kirlys paminėjo, kad sąrašą jam padėjo sudaryti mašininkai Paulauskas ir Mikštas. Darbas truko beveik tris mėnesius tačiau visų leidinių suregistruoti nespėta – daugiau negu 1500 pavadinimų spaudinių liko neįrašyta.

Sąrašė spauda sugrupuota pagal įvairius principus: leidinių rūšis, leidimo vietą, regionus, kalbą, politinę pakraipą, skaitytojišką paskirtį, tikybą, tematiką. Daugumoje skyrių išskirta periodinė ir neperiodinė spauda, kiekvienas skyrius turi atskirą ir bendrą numeraciją. Kolekciją galima skirti į kelias dalis: periodiniai leidiniai (apie 4300 pavadinimų), knygos (apie 4000 pavadinimų), kalendoriai (apie 300 pavadinimų), žemėlapiai (32 pavadinimų), smulkioji spauda, rankraščiai (apie 50 pavadinimų). Dauguma leidinių yra lietuvių kalba, o užsienio kalbomis (latvių, estų, lenkų, rusų, prancūzų, vokiečių, gudų, žydų, anglų, esperanto) – apie 600 pavadinimų. Periodinių leidinių aprašo elementai:

- Antraštė;
- Periodiškumas;
- Turimų leidinių metai ir numeriai;
- Leidimo vieta;
- Leidėjas;
- Redaktorius.

Neperiodinių leidinių aprašo elementai:

- Antraštė;
- Leidimo metai ir numeriai;
- Leidimo vieta;
- Autorius.

Šios bibliotekos katalogas yra išskiriantis iš aukščiau pateiktų asmeninių bibliotekų katalogų pavyzdžiu, nes didžiausia dalimi yra skirtas spaudos kolekcijos aprašymui. Be to, šis sąrašas buvo skirtas ne kolekcijos tvarkymui, bibliotekos organizavimui bei asmeniniam naudojimui, o buvo reikalingas kolekciją perduodant į Centrinę valstybinę biblioteką. „Lietuviškos spaudos pavyzdžių katalogas“ (1953, mašinr.) dabar saugomas Martyno Mažvydo nacionalinės bibliotekos retų knygų ir rankraščių skyriuje.

⁹⁴ BALTRONAITĖ, Jurgita. XX amžiaus Lietuvos bibliofilai: J. Kirlys, V. Burkevičius, P. Jakštas. *Knygotyra*, 1998 t. 34, p. 83.

Vilhelmas Žanas Burkevičius – XXVII knygos mėgėjų draugijos narys, visuomenės veikėjas, mokytojas, teisininkas, bibliofilas, nuo 1952 m. Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios kunigas per savo gyvenimą sukaupė net tris asmenines bibliotekas⁹⁵. Dvi pirmosios beveik visiškai pražuvo: pirmoji – Pirmojo pasaulinio karo metais, antroji – Rusijos revoliucijos metu. Šių bibliotekų likučiai padėjo pagrindą trečiajai asmeninei bibliotekai. Burkevičius rūpestingai registravo knygas rašydamas bibliotekos katalogą. Iš viso buvo užpildęs penkias knygas. Biblioteka buvo suskirstyta į šešis skyrius:

1. teisė;
2. filosofija;
- 3, 4 literatūra;
5. XXVII knygos mėgėjų draugijos leidiniai;
6. bibliotekininkystė, bibliografija ir bibliofilija.

Išlikusi tik penktoji, paskutinė, knygų sąrašo knyga, pradėta 1946 m. Dabar ji yra saugoma V. Burkevičiaus archyve Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriuje. Knygų sąrašė suregistruotos 1930-1953 m. įsigytos knygos. Burkevičius knygas žymėjo ištisine numeracija.

Aprašo elementai išdėstyti šešiose grafose:

1. eilės numeris;
2. įsigijimo data;
3. autorius ir antraštė;
4. leidimo vieta ir leidimo metai;
5. kaina;
6. tomų ir egzempliorių skaičius.

Kitas asmeninės bibliotekos katalogo kūrėjas yra Petras Jakštas (1899–1988) – švietėjas, bibliofilas, Mažosios Lietuvos istorijos tyrėjas, Lietuvos kariuomenės karininkas (majoras), XXVII knygos mėgėjų draugijos narys.

Domo Kauno parengtame leidinyje „Knygos“ pristatoma P. Jakšto asmeninės bibliotekos kūrimo istorija. Tą istoriją pasakoja pats jos autorius. P. Jakštas. „Knygose“ pasakoja apie savo meilės knygoms pradžia, pirmąsias pažintis su knygynais, išsamiai pristato Kauno ir Vilniaus antikvariatų, t.y. tuos šaltinius, iš kurių pildėsi ir augo jo asmeninė biblioteka. Jis taip pat aprašo dovanas (autografuotus leidinius), nemokamai darbe gautas knygas, netikėtai įsigytus didesnius kiekius knygų, pirkimą iš pavienių asmenų ar iš užsienio užsisakytas ir atsisiųsdintas knygas. Šioje knygoje labai detalai aprašoma P. Jakšto asmeninės bibliotekos komplektavimo istorija. Prie P. Jakšto katalogo D. Kaunas grįžta savo

⁹⁵ GAIDAMAVIČIŪTĖ, Gertrūda. Vilhelmas Žanas Burkevičius – knygos veikėjas. *Knygotyra*, 2007, t. 48, p. 251.

knygoje „Knygos kultūros karininkas“⁹⁶. Savo asmeninėje bibliotekoje P. Jakštas prieškarį buvo sukaupęs daugiau kaip 6500 knygų, bet 1945 m. valdžios įsakymu visos knygos buvo sudegintos. Vis dėl to Jakštas prarado ne visą biblioteką – išliko karinė literatūra ir periodika, dalis senųjų leidinių⁹⁷. Pokariu pradėta kaupti antroji biblioteka, kurioje buvo 6700 knygų. Vertingiausia bibliofilo bibliotekos dalis laikoma Vilniaus universiteto bibliotekoje.

P. Jakšto asmeninės bibliotekos katalogas – trys sovietinių laikų masinėse bibliotekose naudotos inventorinės knygos. Jakštas savo gausią kolekciją pradėjo tvarkyti 1964 m. Iki 1988 m. jis užpildė tris sąsiuvinius Dvi pirmosios knygos yra išties užpildytos, o trečioji beveik visai užpildyta. Inventorinių knygų panaudojimas savo asmeninės bibliotekos katalogavimui P. Jakšto sąmoningumo ir išvalgumo požymis. Inventorinė knyga – spaudinių apskaitos pagalbinė priemonė. Pagaminta poligrafiniu būdu (spausdinta), suliniuota horizontaliai ir vertikalčiai, vienuolika numeruotų skilčių su spausdintais pavadinimais. Tokia priemonė yra patogi katalogavimo darbas vykdyti, nes reikia tik užpildyti atitinkamas skiltis formaliaisiais knygų duomenimis⁹⁸. Taip pat galima įrašyti trūkstamas skiltis ar užbraukti nereikalingas – tai yra pritaikyti asmeninės bibliotekos katalogo sudarytojo reikmėms.

P. Jakštas nuosekliai registravo tokius duomenis:

1. įrašo data;
2. inventorinis numeris;
3. knygos autorius, antraštė, tomas arba dalis;
4. leidimo vieta;
5. leidimo metai;
6. kaina;
7. apimtis puslapiiais;
8. pastabos.

Inventorinius numerius katalogo sudarytojas rašė ir pačiose knygoje – tai yra labai patogiu atliekant knygų paiešką, tikrinimą. Inventoriniai numeriai buvo rašomi – brošiūruotų knygų minkštų viršelių, o įrištų knygų – priešlapių viršutiniame dešiniajame kampe. Senųjų knygų kainas P. Jakštas nurodydavo remiantis savo nuvokimu apie retenybes.

⁹⁶ KAUNAS, Domas. Knygos kultūros karininkas. Vilnius, 2004.

⁹⁷ BALTRONAITĖ, Jurgita. XX amžiaus Lietuvos bibliofilai: J. Kirlys, V. Burkevičius, P. Jakštas. *Knygotyra*, 1998 t. 34, p. 117.

⁹⁸ KAUNAS, Domas. Knygos kultūros karininkas. Vilnius, 2004.

Jakšto ranka sąrašė įrašyta 6651 knyga. Po jo mirties biblioteką tvarkė S. Jakštienė ir įrašė dar 56 knygas. Taigi iš viso P. Jakšto knygų sąrašė suregistruotos 6707 knygos⁹⁹.

Daug vertingos medžiagos bibliotekos istorijai teikia pastabų skiltis. Šioje skiltyje autorius nurodydavo knygos dovanas ir dovanotojus, buvusius knygos savininkas (pvz. iš Nikolajaus II bibliotekos, iš Raudondvario bibliotekos), knygų defektus (pvz. *defektuota, labai defektuota, be pradžios, be pabaigos, be pradžios ir galo, be titulinio lapo, išplėstas titulinis lapas su autoriaus dedikacija, žiurkių apgraužta*), įsigijimo būdą (pvz. V. Burkevičiaus dovana, vertėjo dovana, pirкта Jaltoje 1963.XII.7), svarbius ir įdomius istorijos faktus. Kartais katalogo sudarytojas pažymėdavo, kad knyga yra paskolinta ir nurodyta kam konkrečiai¹⁰⁰.

Kitas nagrinėtinas asmeninės bibliotekos katalogo sudarytojas yra Justinas K. Karazija. Jis priklausė pirmajai JAV ateivių lietuvių kartai. J. K. Karazijos asmeninė biblioteka sukurta iš 1891–1976 m. išėivijos ir Tėvynės spaudos leidinių: knygų, periodikos, kartografijos. Gyvenimo pabaigoje pats savininkas ją bibliografiškai aprašė ir padovanojo Amerikos lietuvių kultūros archyvui (ALKA) Putname (Putnam, Connecticut, USA). Kataloguoti knygas Justinas K. Karazija pradėjo šeštame dešimtmetyje, ir tą užsiėimimą nuolat tęsė, nes fondas vis augo¹⁰¹. Katalogo sudarytojas buvo įgijęs bibliografinę kvalifikaciją, apie tai liudija knygų sąrašas. D. Kaunas straipsnyje „Išėivijos bibliofilijos paveldas: Justinas K. Karazija“ teigia, kad tai ne bibliotekos katalogas, o inventorinis turto aprašymas¹⁰². Sąrašė nebuvo paisoma abėcėlės sekos taisyklių, tačiau knygų aprašai buvo išsamūs bei informatyvūs, nes sudaryti remiantis bibliografiniam aprašui būdinga tvarka. Iš viso užregistruota 1146 knygos, 66 kalendoriai, 67 pavadinimų periodiniai leidiniai. Aprašo elementai:

- autorius;
- antraštė;
- išleidimo vieta;
- išleidimo metai;
- puslapių skaičius.

2006 m. buvo apgintas bakalaурinis darbas tema „JAV bibliofilo J. K. Karazijos asmeninė biblioteka ir jos katalogas [internete]“. Darbo autorė prieduose pateikia šios bibliotekos rekonstrukciją – pristatyti visi bibliotekos leidiniai. Rekonstrukcijos pagrindas yra J. K. Karazijos sudarytas rankraštinis leidinių sąrašas.

⁹⁹ BALTRONAITĖ, Jurgita. XX amžiaus Lietuvos bibliofilai: J. Kirlys, V. Burkevičius, P. Jakštas. *Knygotyra*, , 1998 t. 34, p. 119.

¹⁰⁰ KAUNAS, Domas. Knygos kultūros karininkas. Vilnius, 2004.

¹⁰¹ KAUNAS, Domas. Išėivijos bibliofilijos paveldas: Justinas K. Karazija. *Knygotyra*, , 2008 t. 50, p. 21.

¹⁰² Ten pat.

Analizuojamu laikotarpiu labiausiai buvo paplitę inventoriniai knygų sąrašai ir korteliniai katalogai. Aprašas tampa išsamesnis, įtraukiama kuo įmanoma daugiau elementų, leidžiančių aprašyti knygą. Didelis dėmesys skiriamas senosioms knygoms ir ypač rankraštinėms, jos aprašomos itin kruopščiai, atsiranda pastabų skiltis, kur katalogų sudarytojai pažymi knygos defektus, rastas marginalijas, proveniencijas.

3. Šiandienos Lietuvos asmeninių bibliotekų katalogai

Pastaraisiais dešimtmečiais katalogų sudarinėjimas taip pat nėra labai paplitęs, bet vis dėl to dažnas reiškinys¹⁰³. Šiuo metu (kaip ir XVIII–XX a.) dažniausiai katalogus sudarinėja bibliofilai, žmonės, kurių profesija yra tiesiogiai susijusi su knyga (mokslininkai, leidėjai, knygų prekybininkai ir kt.).

Taip pat paskutiniaisiais metais padaugėjo publikacijų ir knygų, susijusių su kokio nors žymaus tam tikros šalies atstovo asmeninės bibliotekos atkūrimu, memorialine biblioteka. Rekonstravimo procesą žymiai palengvina asmeninės bibliotekos katalogas. Asmeninės bibliotekos katalogas yra savotiškas asmenybės, tam tikro laikotarpio gidas, atspindintis knygos funkcionavimą kaip bibliotekos viduje, taip ir už jos ribų¹⁰⁴. Tokiose tekstuose dažnai minimi knygų katalogai, inventoriniai sąrašai, kurie kuriami ir naudojami kaip rekonstruotos bibliotekos pagrindas. Be to, komplektavimo proceso ir asmeninės bibliotekos, nešančios savyje konkrečios epochos ir savininko žinių bei estetinių vertybių atspaudą rekonstravimas, leidžia nustatyti ne tik plačiųjų tautos sluoksnių skaitymo ratą, bibliofilijos tradicijas, bet ir socialinį knygos vaidmenį.

Rečiau asmeninės ar namų bibliotekos katalogą kuria paprasti žmonės, kurių kasdienė veikla nėra susijusi su knygų pasauliu. Tačiau, kuriantis vis naujoms informacinėms technologijoms, atsiranda daugybė įvairių internetinių programų, kurių pagalba kiekvienas norintis ir minimaliai mokantis dirbti kompiuteriu, gali sukurti savo asmeninės bibliotekos katalogą. Tokios programos praplečia katalogų kuriančiųjų ratą.

Nuo bibliotekos savininko tikslų priklauso jo sukaupto rinkinio pobūdis – bibliofilinis, šeimos ar skirtas tam tikrai (mokslinei, pedagoginei, visuomeninei) veiklai plėtoti. Žmogaus interesus ir poreikius beveik neįmanoma griežtai apibrėžti, todėl bibliotekos kaupimo principai dažniausiai pasižymi motyvų įvairove¹⁰⁵.

Tokiu būdu galima būtų išskirti du pagrindinius asmeninių katalogų kūrimo reiškinius šiuolaikinėje visuomenėje:

1. Bibliofilo bibliotekos katalogas;
2. Namų/asmeninės bibliotekos katalogas, kurį kuria eilinis žmogus.

¹⁰³ KAUNAS, Domas. Bibliofilo bibliotekos katalogas. *Knygotyra*, 2002, t. 35, p. 36.

¹⁰⁴ Книжные традиции на севере России [interaktyvus]. Elektron. duom. 2010 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: <http://www.booksite.ru/fulltext/bro/vina/1.htm>. – Rus.

¹⁰⁵ AKSTINAITĖ, Eglė. Levo Vladimirovo asmeninė biblioteka. *Knygotyra*, 2002, t. 38.

3.1 *Bibliofilinės bibliotekos katalogas*

Vienas iš žymių šiandienos asmeninės bibliotekos katalogo kūrėjų yra kultūros veikėjas Kazys Varnelis (1917–2010), yra sudaręs knygų katalogą, kuris paremtas išeivių kultūros, vakarietiškos bibliofilijos tradicijomis. Jis buvo sudarytas apie 1972–1974 m. (tiksliai katalogavimo pradžios ir pabaigos data nežinoma), K. Varneliui gyvenant JAV. Mašinraštis yra spausdintas anglų kalba. Katalogo sudarymo metodikos ir bibliografinio aprašo autorius mokėsi iš Roberto Hoe ir kitų bibliofilų katalogų¹⁰⁶.

„Savo kolekcijos knygas savininkas aprašė pats bei padedant žmonos Gabrielės. Katalogas egzistuoja dviem pavidalais – kortelinis katalogas ir mašinraščio lapai. Kiekvienas iš katalogų turi skirtingą ir aiškią paskirtį: pirmasis – tvarkymui, paieškai, pildymui, antrasis – bibliotekos pristatymui ir viešinimui. Kataloguotos ne visos bibliotekos knygos – tik svarbiausioji ir vertingiausia dalis – bibliofilinių knygų kolekcija^{107c}. Kataloguotos 2185 knygos.

Įrašai klasifikuojami pagal tris požymius:

- amžius (senosios, XIX ir XX a. knygos);
- dalykus (privatūs, ne pardavimui skirti spaudiniai, knygotyra, ekslibrisas, menas, senoviniai dailieji dirbiniai, katalogai);
- kalbas (prancūzų, vokiečių, italų, japonų, lotynų, rusų, slovaku).

Klasifikacija yra gana ir galėtų būti nevisai veiksminga, nes tą pačią knygą galima priskirti prie kelių skyrių (knyga apie tapybą parašyta italų kalba gali būti priskirta prie knygų parašytų italų kalba ir prie meno leidinių). Praktinis tokios klasifikacijos sprendimas ir katalogo informatyvumo didinimas, galėtų būti pagalbinių rodyklių parengimas (autorių, vietovardžių, leidėjų, spaustuvių)¹⁰⁸.

Knygų įrašai sudaryti iš tokių bibliografinio aprašo elementų:

- antraštė;
- autorius;
- leidimo vieta;
- leidėjas;
- leidimo metai;
- knygos formatas;
- puslapių skaičius;
- iliustracija, technika.

¹⁰⁶ KAUNAS, Domas. Bibliofilo bibliotekos katalogas. *Knygotyra*, 2002, t. 35, p. 34.

¹⁰⁷ BRAZIŪNIENĖ, Alma. Bibliofilija kaip asmenybės raiška: Kazio Varnelio biblioteka: [monografija]. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2008. P. 230.

¹⁰⁸ KAUNAS, Domas. Bibliofilo bibliotekos katalogas. *Knygotyra*, 2002, t. 35, p. 34.

„Po šios informacijos – platus leidinio apibūdinimas (pastabų blokas – poligrafijos, įrišimo, fizinės būklės charakteristika, proveniencija, retumas ir antikvarinė kaina). Terminija yra sunorminta – retumo sąvokai nusakyti naudojami žodžiai – retas, labai retas, ypatingai retas leidinys, egzemplioriaus kokybei ir būklei – geras, geresnis, labai geras, puikus, labai puikus, ypatingai puikus, prašmatnus, labai prašmatnus, žavus, labai žavus ir t.t. Žinoma, kad šių sąvokų nustatymas yra subjektyvus reiškinys, priklausantis nuo knygų kolekcijos savininko patirties¹⁰⁹.“ Varnelio bibliotekos katalogo bibliografiniai aprašai informatyvumo požiūriu parengti profesionaliai ir atitinka senųjų antikvarinių, taip pat retų leidinių katalogavimo reikalavimus.

Katalogą sudaro 17 skyrių: Senosios knygos (31 aprašas), XIX a. anglų ir amerikiečių literatūra (344 aprašai), XX a. anglų ir amerikiečių literatūra (464 aprašai), Private Press (179 aprašai), Knygotyros knygos (239 aprašai), Ex libris (literatūra apie knygos ženklus – 60 aprašų), Menas, architektūra, interjerų puošyba (215 aprašų), Antikvarinė taikomoji zona (47 aprašai), Katalogai (parodų, aukcionų ir kt. – 47 aprašai), Prancūzų knygos (200 aprašų), Vokiečių knygos (274 aprašai), Italų knygos (13 aprašų), Japonų knygos (7 aprašai), Lotyniškos knygos (3 aprašai), Rusiškos knygos (5 aprašai), Slovakų knygos (1 aprašas), Priedai (30 aprašų)¹¹⁰.

Bibliofilas Gintautas Trumpis (g. 1951) sudarinėja savo asmeninės bibliotekos katalogą. Knygos yra skirstomos pagal išleidimo laikotarpį: knygos, išleistos iki 1918 m.; 1918-1940; 1941; 1941-1944; pirmieji pokariniai leidiniai; sovietmečio leidiniai; atkurtos Nepriklausomybės laikotarpio leidiniai. Knygos pagal išleidimo laikotarpį kortelėse yra žymimos įvairiomis spalvomis tam, kad būtų lengviau orientuotis. G. Trumpio kataloge yra atspindėta per 10 000 spaudinių. Knygų aprašo elementai:

- antraštė;
- autorius;
- leidimo vieta;
- leidimo metai
- spaustuvė;
- puslapių skaičius;
- kaina;
- pastabos (leidinio fizinė būklė, įsigijimo būdas ir šaltinis, nurodomi buvusieji savininkai, nurodoma su kokiais ir kieno antspaudais ar įrašais įsigyta knyga ir kt.);
- įsigijimo data.

¹⁰⁹ BRAZIŪNIENĖ, Alma. Bibliofilija kaip asmenybės raiška: Kazio Varnelio biblioteka: [monografija]. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2008, p. 230.

¹¹⁰ Ten pat.

- nusakomas retumas.

Kitas svarbus šiandienos asmeninės bibliotekos katalogo kūrėjas yra Domas Kaunas – Lietuvos knygotyrininkas, bibliofilas, Mažosios Lietuvos kultūros tyrinėtojas, asmeninės bibliotekos katalogą pradėjo kurti 1970 m. Akcentuodamas, kad katalogą pildo iki šių dienų, D. Kaunas pabrėžia: „Negaliu teigti, kad tai yra to paties katalogo papildymas. Pirmasis, o ir antrasis buvo pernelyg primityvus. Tad šiame procese buvo keli etapai, kai katalogą pradėdavau kurti iš naujo, žinoma, panaudodamas kataloginėse kortelėse sukauptus aprašus.“ (Žr. priedą)

1981 m. Domas Kaunas rašomąja mašinėle išspausdino Mažosios Lietuvos lietuviškų knygų, išleistų iki 1944 m., dalykų katalogą. Dalis jo yra publikuota atskirame leidinyje „Bibliofilo biblioteka: Didžiosios Lietuvos ir JAV lietuvių lietuviškieji leidiniai : katalogas“ (1995). Šis leidinys ne tik pateikia knygų katalogą, bet ir skelbtas kaip katalogų rengimo metodikos priemonė.

Knygų aprašo elementai:

- antraštė;
- autorius;
- leidėjas;
- leidimo vieta;
- leidimo metai;
- pastabas apie fizinę būklę;
- nurodomi autografa, dedikacijos, marginalijos, nuosavybės ženklai,
- įsigijimo būdas;
- data;
- kaina;
- kiti konkretų egzempliorių apibūdinantys duomenis.

Kalbant apie D. Kauno asmeninės bibliotekos katalogą, pabrėžtina, kad kataloguojami tik senieji leidiniai – spaudinio pavidalu išėjusios knygos iki 1944 metų imtinai. Leidinius, pasirodžiusius po 1944 metų, D. Kaunas laiko naujaisiais ir į katalogą jie nėra įtraukiami. Šiuo metu katalogas egzistuoja dviem formomis: kortelių ir kompiuteriniu. Kiekvieną įsigytą seną knygą pagal savo metodiką D. Kaunas pirma aprašo kortelėje, po to duomenis perkelia į kompiuterį. D. Kaunas taip pat pabrėžia, jog yra užsibrėžęs dar vieną užduotį „sudėtingiausia, kartu ir ypač viliojančią užduotį – parengti Mažosios Lietuvos teritorijoje pasirodžiusių leidinių (knygų, periodikos, natų, žemėlapių ir kt.) visomis kalbomis katalogą.“ (Žr. priedą) Šio katalogo pradmenys yra kortelių katalogo pavidalu, tačiau jis netenkina katalogo kūrėjo. D. Kaunas

ketina darbo imtis iš naujo ir kiekvieną leidinį aprašyti pagal modernesnę metodiką. Mažosios Lietuvos leidinių bus daugiau 1000.

2001 m. buvo išleista Domo Kauno sudaryta knyga pavadinimu „Bibliofilai apie asmenines bibliotekas“. Šios knygos struktūra yra tokia: bibliofilai atsako į klausimus susijusius su jų asmeninėmis bibliotekomis. Dešimtas klausimas yra skirtas išaiškinti, ar tam tikras knygų mėgėjas turi katalogą. Dešimt iš keturiasdešimties apklaustųjų atsakė, kad turi arba kuria asmeninės bibliotekos katalogą. Tokius katalogus, knygų sąrašus parengė:

1. Saulius Augūnas: *Turiu abėcėlinį katalogą ir inventorinį sąrašą;*
2. Alma Braziūnienė: *Yra kortelinis abėcėlinis katalogas, kurį tvarko vyras;*
3. Raminta Domarkaitė: *Naudodamasi D. Kauno katalogu „Bibliofilo biblioteka“ 1995 m., sudariau visą savo knygų kortelių katalogą;*
4. Vanda Jurkuvienė: *Seniau bloknotuose rašiau perkamų knygų sąrašą su kainomis, įsigijimo data, turėjau specialybės literatūros knygų ir straipsnių kartotekas;*
5. Domas Kaunas: *Kortelių kataloge registruoju visas senąsias, iki 1944 m. išleistas knygas. Jas aprašau detaliai: be bibliografinio aprašo pateikiu pastabas apie fizinę būklę, nurodau autografus, dedikacijas, marginalijas, nuosavybės ženklus, įsigijimo būdą, datą ir kainą, kitus konkretų egzempliorių apibūdinančius duomenis. 1981 m. rašomąja mašinėle išspausdinau Mažosios Lietuvos lietuviškų knygų, išleistų iki 1944 m., dalykų katalogą;*
6. Jonas Lipnikas: *Katalogą pradėjau sudarinėti 1997 m., darbas liko nebaigtas;*
7. Arvydas Pacevičius: *Bibliotekos katalogas dar rengiamas – nuolat apie jį mąstau ir kuriu įvairiausias klasifikavimo schemas;*
8. Violeta Skierienė: *Esu sudariusi sisteminį knygų katalogą. Visos 600 knygų suklasifikuotos pagal UDK. Kataloginėse kortelėse pažymiu: įsigijimo datą, aplinkybes, kainą, nuoroda į autografą ar dedikaciją;*
9. Gintautas Trumpis: *Iki galo sudaryto katalogo dar neturiu. Kortelėse surašyta apie 60 %;*
10. Kęstutis Vaitkus: *Katalogo vis dar neturiu, tik į sąsiuvinį susirašau visus pirkinius ir dovanas¹¹¹.*

Duomenis, kuriuos pateikia bibliofilai yra tik faktiniai, nėra pateikiami apibendrinimai, aiškūs katalogų naudojimo tikslai. Keturiasdešimt apklaustųjų tai nėra labai reprezentatyvus skaičius, tačiau tam tikras išvadas galima daryti. 25 % iš visų apklaustųjų turi arba kuria jų asmeninės bibliotekos knygų

¹¹¹ KAUNAS, Domas. Bibliofilai apie asmenines bibliotekas. Vilnius, Vilniaus universiteto biblioteka, 2001.

katalogą/sąrašą. Šis skaičius parodo, kad asmeninių bibliotekų katalogų kūrimas nėra masinis reiškinys net bibliofilų tarpe. Ne visi kuriantieji, užbaigia kūrimo procesą. Priežastys gali būti kelios: laiko stoka, vieningos struktūros bei metodikos nebuvimas, supratimas, kad katalogas nėra būtinas kolekcijos tvarkymui ir reprezentavimui.

Tačiau kita vertus, neįmanoma vienareikšmiškai pasakyti, kad 25% tai mažas skaičius. Sprendimas kurti katalogą turi būti gerai apgalvotas, nes šis procesas reikalauja daug žinių, pastangų, laiko ir tikslios motyvacijos, kam šis katalogas yra reikalingas. Neturint galvoje aiškiai suformuluoto katalogo kūrimo tikslo, kaip parodo praktika – katalogas bus pradėtas kurti, tačiau nebus užbaigtas. Katalogo kūrimo procesas irgi turi būti rimtai apsvarstytas. Galu gale, pasvėrus visus „už“ ir „prieš“, kiekvienas asmeninės bibliotekos rinkėjas ir katalogo kūrėjas, nusprendžia ar jo kolekcijai reikės katalogo. Jeigu jis nusprendžia, kad katalogas yra būtinas, ateina laikas kitiems svarstymams: kaip atrodys katalogas, kokia metodika naudosis bibliotekos savininkas, koks kūrimo tikslas, kiek laiko galima bus skirti katalogo pildymui ir pan.

Šiandienos Lietuvos asmeninių bibliotekų katalogo kūrimo situacijai išaiškinti buvo pasitelkta minėtoje D. Kauno knygoje „Bibliofilai apie asmenines bibliotekas“ pateiktais duomenimis. Iš dešimties bibliofilų, atsakiusių, kad kuria/turi asmeninės bibliotekos katalogą, keturiems (turintiems elektroninį paštą) buvo pasiųstas elektroninis laiškas, kuriame buvo pateikti trys klausimai, liečiantys katalogo kūrimo aspektus:

1. ar šiuo metu dar pildote katalogą naujais įrašais?
2. koks yra pagrindinis katalogo kūrimo tikslas?
3. ar naudojate naujomis internetinėmis katalogo kūrimo programomis? Jeigu taip, gal galite nurodyti, kokiomis, pvz., LibraryThing, Small Library Organizer Pro, Library System 3.3.5, Book Librarian Plus 4.0, Book Tracker - Collectors Edition 2.2, DV Book Manager ir kt.

Į elektroninį laišką atsakė Domas Kaunas, Arvydas Pacevičius ir Violeta Skierienė. Pirmas klausimas buvo skirtas išaiškinti, ar bibliofilai pradėję katalogo kūrimo darbą vis dar pildo jį. 2001 m. atsakydamas į knygos „Bibliofilai apie asmenines bibliotekas“ klausimą, apie katalogus, A. Pacevičius teigė, kad katalogas yra tik rengiamas. Grįžtant prie šių laikų, A. Pacevičius pabrėžė, kad katalogą taip ir nebuvo pradėjęs kurti, nes šis procesas yra reikalaujantis laiko resursų. Tačiau priduria, kad vis dėl to, kai atsiras daugiau galimybių bei nuspręsta dėl katalogo formos, įrašų klasifikavimo būdų, asmeninės bibliotekos katalogas bus kuriamas.

V. Skierienė šiuo metu katalogą naujais įrašais nepildo. Iš trijų apklaustųjų tik D. Kaunas pildo katalogą naujais įrašais. Atsakymai į pirmą klausimą įrodo, jog asmeninės bibliotekos katalogo rengimo bei kūrimo pradžia visiškai nereiškia, kad jis bus pildomas ateityje. Reikalinga aiški ir pagrįsta

motyvacija, kokiam tikslui katalogas bus rengiamas ir kaip jis siejamas su ateities planais ir katalogo kūrimo vizija. Be to, katalogo sudarytojas turi apskaičiuoti savo galimybes (laiko ir pinigines sąnaudas, žinių pakankumą ir kt.).

Antru klausimu norėta išaiškinti, koks yra pagrindinis asmeninės bibliotekos kūrimo tikslas. A. Pacevičius atsakydamas į šį klausimą, akcentavo tą faktą, jeigu kurtų katalogą, pagrindinis tikslas būtų susigaudyti knygų gausoje, žinoti ką turi, operatyviai panaudoti (įskaitant sukauptas kserokopijas ir skaitmenines kopijas), rengiant mokslines publikacijas. Kalbėdamas apie savo asmeninę biblioteką, D. Kaunas pažymi, kad neįmanoma išskirti vieną pagrindinį katalogo kūrimo tikslą – jis yra nevienareikšmis: „Iš pradžių pagrindinis tikslas buvo inventorinimas, dabar - informacijos kaupimas apie knygos egzempliorių: jo fizinė būklė, retumas, kultūrinė ir mokslinė vertė, marginalijos, nuosavybės ženklai, migracija, buvę savininkai. Sukauptą informaciją naudoju knygos istorijos tyrimams, naujo, geresnės būklės, vertingesnio egzemplioriaus paieškoms.“ (Žr. priedą)

Remiantis šiais atsakymais, galima padaryti išvadą, kad sudarant asmeninės bibliotekos katalogą, iškyla keli pagrindiniai kūrimo tikslai, visapusiškai priklausomi nuo katalogo rengėjo asmeninių siekių, profesijos, kvalifikacijos, vidinių poreikių ir kt.

Analizuojant šiandienos asmeninių bibliotekų katalogų raidą, svarbu paminėti šiuolaikines informacines technologijas, kurios prasiskverbė ir į šią sritį. Atsižvelgiant į šį faktą, trečias klausimas buvo formuluojamas su tikslu sužinoti, ar bibliofilai kuriantys asmeninės bibliotekos katalogą, naudojami specialiomis internetinėmis programomis. A. Pacevičius atsakė, jog nenaudoja elektroninių katalogo kūrimo priemonių, tačiau numano, kad toks būdas galėtų būti greitesnis ir efektyvesnis. V. Skyrienė taip pat pabrėžia, jog šiandien tikslinga naudotis katalogo kūrimo programomis: „Manau, kad ateityje tą ir padarysiu. Bet pirmiausia planuoju peržiūrėti savo biblioteką, dalį knygų padovanoti Plungės rajono savivaldybės viešajai bibliotekai. Į elektroninį katalogą planuosiu įtraukti tik svarbiausias man ir šeimai knygas.“ (Žr. priedą)

D. Kaunas neturi elektroninio katalogo, nors praeitais metais turėjo planų tokį katalogą sukurti: „... buvau pradėjęs žygius jį parengti, net tariausi su VUB dėl patalpinimo jos serveryje. Idėjos atsisakiau saugumo sumetimais: pernelyg didelis paviešinimas gali brangiai kainuoti“. (Žr. priedą) Nagrinėjant elektroninių katalogų kūrimo galimybes, svarbu pabrėžti, jog D. Kaunas turi kompiuterinį asmeninės bibliotekos katalogo variantą. Neseniai šį kompiuterinį katalogą jis išspausdino ir įrišo. Katalogo dalys: 1) Didžiosios Lietuvos teritorijoje visomis kalbomis išėję leidiniai (knygos, periodika, natos, žemėlapiai ir planai) – 2004 bibliografiniai įrašai; 2) Išeivijos leidiniai lietuvių kalba – 209; 3) Užsienio šalių leidiniai įvairiomis kalbomis, išskyrus lietuvių – 487.

Kadangi šios dalys yra išspausdintos, o bibliografiniai įrašai sunumeruoti, atsirado galimybė parengti kiekvienos jų įvairias rodykles. Tai labai palengvina informacijos paieškos užduotis.

Apibendrinant atsakymus į trečią klausimą, pasidaro aišku, net jeigu elektroninis katalogas nėra kuriamas, asmeninių bibliotekų sudarytojai pripažįsta tokio katalogo kūrimo tikslingumą, paprastumą bei efektyvumą.

Nagrinėjant šiuolaikinių informacinių technologijų įtaką asmeninės bibliotekos kūrimo kontekste, minėtinas Vytautas Petniūnas XXVII knygos mėgėjų draugijos narys, kuris „XXVII knygos mėgėjų metraštyje“ straipsnyje „Mano biblioteka“ (2001) pasakoja apie savo bibliotekos kūrimą, komplektavimą, tvarkymą. Be šių akcentų yra minimi asmeninės bibliotekos katalogavimo klausimai. Autorius gailisi, jog negali pasigirti, kada nors turėjęs inventorinį knygų sąrašą, tačiau priduria, kad prieš keletą metų pradėjo aprašinėti knygas kortelėse (pirmasis variantas ranka, antrasis – rašomąja mašinėle). „Dabar visa mano biblioteka yra saugoma kompiuterio atmintyje. Manau, kad šiuo atžvilgiu civilizacijos stebuklas kompiuteris bibliofilui yra Dievo dovana. Toks katalogas yra labai patogus ir bibliotekos, kaip gyvo organizmo, sveikatai tyrinėti (statistika, informacijos paieška, galimybė greitai sudaryti laikiną katalogą tam tikra tema, etc.)“. Vytautas Petniūnas bibliografinius aprašus stengiasi sudaryti kuo išsamesnius, taip pat nurodo vietą, kur knyga yra padėta.

V. Petniūnas yra vienas iš pavyzdžių, kuris asmeninės bibliotekos kuria pasitelkdamas šiuolaikinės informacinėmis technologijomis, t. y. naudojami kompiuterine programa. Bibliofilas pabrėžia tokio katalogo kūrimo paprastumą bei patogumą.

3.2 Namų bibliotekos katalogas

Aukščiau buvo minėta, jog katalogus dažniausiai sudarinėja patyrę bibliofilai, knygų kolekcininkai, knygotyrininkai, tačiau tokius katalogus gali sudaryti kiekvienas žmogus, pasvėręs savo galimybes ir užsibrėžęs tokį tikslą. Namų bibliotekos tvarkymui gali būti kuriami korteliniai bei elektroniniai katalogai, knygų sąrašai. Šiuo metu paplinta elektroniniai asmeninių bibliotekų katalogai (programinė įranga), kurių pagalba kiekvienas žmogus, norėdamas organizuoti, sutvarkyti, pavišinti ne tik didelę knygų kolekciją, bet ir keliasdešimt knygų, gali lengvai tai padaryti. Šiame poskyryje elektroniniam asmeninės bibliotekos katalogo tipui bus skiriamas pagrindinis dėmesys, kiti katalogo tipai (korteliniai, inventoriniai sąrašai) buvo plačiau nagrinėjami ankstesniuose skyriuose.

Elektroninis katalogas – tai bibliotekinis katalogas mašinu skaitymo forma, veikiantis realaus laiko režimu. Toks katalogas teikia prieigą prie katalogo išteklių ne tik šios bibliotekos, bet ir nutolusiems vartotojams. Visi technologiniai elektorinio katalogo kūrimo ir naudojimo procesai atliekami automatizuotos

darbo vietos dėka. Techninės priemonės – personalinis kompiuteris, kompaktinių diskų grotuvas (CD-ROM) ir ryšių sistemos su išorinėmis bazėmis.

Šiuo metu yra sukurta gana daug elektroninių asmeninių bibliotekų tvarkymo įrankių – elektroninių katalogų:

- **LibraryThing** – interaktyvi interneto tarnyba, leidžianti sukurti asmeninės bibliotekos katalogą, įvedant įrašus savarankiškai, skolinantis iš interneto parduotuvių katalogų arba iš elektroninių viso pasaulio bibliotekų (daugiau negu iš 600 katalogų). 200 knygų galima kataloguoti nemokamai, jeigu viršijamas šis skaičius, reikia mokėti (10 dolerių per metus arba 25 doleriai – visam gyvenimui). LibraryThing pristato savo programą, kaip skaitytojų klubą: publika gali keistis rekomendacijomis ir knygomis. Toks elektroninis katalogas ir kartoteka padaro asmeninės bibliotekos ribas įveikiamas, nes iki tol nežinomi knygų skaitytojai ir saugotojai gali užmegzti ryšius. Taip pat šio įrankio privalumas – kiekvienas žmogus, net nežinantis katalogavimo ir knygų aprašymo taisyklių gali sukurti savo asmeninės bibliotekos katalogą. Registravimo procesas yra paprastas, reikia tik tai sukurti vartotojo vardą ir slaptažodį. Surasti reikiamą knygą ir įrašyti ją į katalogą – pakankama tik įrašyti autoriaus vardą ar knygos antraštę, ir iš pasiūlyto sąrašo išrinkti dominančias ir atitinkančias asmeninėje bibliotekoje sukauptas knygas¹¹².
- Asmeninės bibliotekos katalogavimo programinė įranga **Small Library Organizer Pro**. Tai yra asmeninės bibliotekos duomenų bazės palaikymo sistema. Ši sistema sukurta tokioms bibliotekos užduotims atlikti: sutvarkyti visą bibliotekos kolekciją, sekti bibliotekos duomenų apyvartą ir plitimą. Programinė įranga apima tris duomenų bazines: 1) mažoji biblioteka – bibliotekos kolekcijos (knygų, CD ir DVD) tvarkymas ir katalogavimas; 2) skolinimas – narių informacijos valdymas; 3) skolinimosi duomenų bazė – duomenų apyvartos paieška, peržiūra. Paketas turi atskirą modulį pavadinimu „Dizaineris“. Dizainerio pagalba vartotojas gali keisti Small Library sistemos sprendimus ar sukurti sau patogią naudojimosi sąsają. Šios programinės įrangos privalumai: draugiška vartotojo sąsaja, paprastas naudojimas; greita prieiga prie vartotojo duomenų – knygų kolekcijos, narių duomenų bazių; duomenų tvarkymo paprastumas – galima peržiūrėti knygų sąrašus, apyvartos ir bibliotekos ataskaitas, narių skaičių, internetinius puslapius ir bibliotekų

¹¹² LibraryThing [interaktyvus]. Elektron. duom. 2010 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: <http://book.uraic.ru/blog/?p=50>. Angl.

katalogus; programinę įrangą palaiko Windows 95, 98, ME, XP, 2000, 2003, NT¹¹³. Programinė įranga yra mokoma – 245 \$.

- **Library System 3.3.5** – sistema sukuria virtualų „bibliotekininką“, kuris organizuoja knygų kolekcijos tvarkymą. Ši programa naudinga tvarkyti ir didelę biblioteką, ir kelias knygas (nepelno siekiančios organizacijoms, namų bibliotekoms).
- **Book Librarian Plus 4.0** – Programos pagalba galima greitai ieškoti reikalingas knygas bibliotekoje, atsispausdinti ataskaitas. Taip pat yra galimybė pamatyti kurios knygos buvo tikrinamos, kas turi tam tikrą knygą, išplėstinės paieškos galimybės. Programos apsaugos lygis yra labai aukštas. Programos kaina – 35 \$.
- **Book Tracker - Collectors Edition 2.2** – programinė įranga skirta asmeninės bibliotekos knygų katalogavimui. Įrašų laukeliai – antraštė, autorius, skyrius, vertė, spausdinimo data, išleidimo data, pirkinio kaina, pirkimo data, leidimas, įkainojimas/įvertinimas, būklė, vieta, leidėjas, ISBN, grafinis laukelis (grafikai, iliustracijos, lentelės ir pan.). Sąsaja yra draugiška vartotojui – lengvas informacijos įvedimas, paieška, klasifikavimas, ataskaitų spausdinimas. Kaina – 14.95 \$.
- **Book Collector Pro** – knygų organizavimo įrankis. Kaina – 29.95 \$.
- **Book Librarian for Windows** – įrašų laukeliai – antraštė, autorius, dalykas, leidimas, katalogavimas, pirkinys, vertė, leidėjas, vieta ir kt. Galima paieška, užklausų filtravimo sistema, kortelių spausdinimo galimybė. Ši programa leidžia kataloguoti ne tik knygas, bet ir audio/video dokumentus.
- **Book Organizer** – knygų organizavimo įrankis. Lengvas duomenų įvedimas ir knygų peržiūra, paieška. Programa yra nemokama.

Panašių namų bibliotekos organizavimo, tvarkymo ir katalogavimo programų yra ir daugiau, pagal funkcijas jos yra panašios. Atsižvelgdamas į poreikius, finansines galimybes, laiko resursus, kiekvienas knygų mėgėjas galės išrinkti sau tinkančią programą.

Kitos programos:

- DV Book Manager
- Book Case
- Book Collection

¹¹³ Library catalog software, Small Library Organizer Pro [interaktyvus]. Elektron. duom. 1995–2005 [žiūrėta 2010-03-13]. – Prieiga per internetą URL: http://www.primasoft.com/pro_software/library_catalog_software_1.htm. Angl.

- Book Library
- Book, Magazine & Paper Collector
- Bookworm 1,2,3
- BookCAT 6.21
- Book Collection db Design v2.0
- Book Organizer 3.6
- Collection Explorer
- ELibrary
- Smart Tracker Books
- Home Librarian
- Library 2000
- HomeLibrary
- BOOK DB
- ReaderWare
- WinLibrary.com¹¹⁴

Svarbu pažymėti, kad elektroninio asmeninės bibliotekos katalogo kūrimas yra šiuolaikinės informacinės visuomenės reiškinys. Žmonės, nusprendę kurti elektroninį asmeninės bibliotekos katalogą, žymiai palengvina sau šį darbą – jei turima knyga jau yra duomenų bazėje, nereikia iš naujo kurti įrašo, gaunami duomenys apie naujas knygas, galima atlikti įvairius statistinius veiksmus, susijusius su turimais leidiniais, viešinti kolekciją, lengvos paieškos galimybės, įvairūs klasifikavimo variantai ir kt. Lyginant su korteliniu katalogu, elektroninis katalogas sutaupo vietą, nes visa informaciją apie knygas yra saugoma kompiuterio atmintyje, arba internetinėje erdvėje, priklausomai nuo pasirinktos katalogavimo programos.

3.3 Šiandienos Lietuvos asmeninių bibliotekų katalogų sudarymo principai

Iš ankstesnių darbo skyrių paaiškėjo, jog asmeninės bibliotekos katalogus dažniausiai kuria bibliofilai, todėl didžiausias dėmesys, aptariant katalogų kūrimą bus telkiamas į įsisažmonintą kolekcijos katalogavimo procesą. Apibendrinti bibliofilo bibliotekos katalogo kūrimo principai gali būti etaloniniais visiems užsibrėžusiems tikslą sukurti asmeninės bibliotekos katalogą.

Asmeninės bibliotekos katalogo paskirtis gali būti daugiaspektė:

- katalogas yra bibliotekos organizavimo ir tobulinimo priemonė;

¹¹⁴ Collectorz [interaktyvus]. Elektron. duom. 2000–2010 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: <http://www.collectorz.com/book/>. Angl.

- katalogas sistemina turimą fondą;
- katalogas yra komunikavimo su bibliofilais, bendraminčiais, profesine aplinka ir visuomene priemonė;
- katalogas paviešina bibliotekos kolekciją, pristato vertingą kolekcijos dalį;
- katalogas yra kaip knygų tyrimo šaltinis;
- katalogas yra bibliofilijos ir knygos kultūros ugdymo priemonė;
- katalogas padeda demonstruoti katalogo sudarytojo patirtį, darbus, raštingumą, knygos kultūrą;
- profesionaliai parengtas ir plačiai paskleistas katalogas padeda apsaugoti knygų kolekciją¹¹⁵.

Neįmanoma įvardinti visas asmeninės bibliotekos katalogo priedermes, nes jas lemia ir konkreti situacija ir subjektyvūs veiksniai, pagaliau paties sudarytojo asmenybė.

Remiantis D. Kauno straipsnio „Bibliofilo bibliotekos katalogas“ medžiaga, galima būtų išskirti tokias pagrindines asmeninės bibliotekos katalogo funkcijas:

- organizacinė – fondo sisteminimas, tvarkymas;
- komunikacinė – galimybė per katalogą bendrauti su bendraminčiais, bibliofilais, visuomene;
- informacinė – katalogas teikia informaciją apie fondą, konkrečias knygas, apie asmeninės bibliotekos ypatybes;
- reprezentacinė – asmeninė biblioteka yra pristatoma katalogo pagalba;
- mnemoninė - katalogas padeda išsaugoti informaciją apie tam tikros asmeninės bibliotekos knygas;
- edukacinė – katalogas demonstruoja sudarytojo patirtį, išmanumą, išsilavinimo lygį;
- apsauginė – katalogas apsaugo asmeninę biblioteką nuo tam tikros informacijos praradimo, garantas, kad knygų kolekcija „išliks kultūrinėje sociumo atmintyje.“¹¹⁶

Monografijos „Bibliofilija kaip asmenybės raiška: Kazio Varnelio biblioteka“ autorė A. Braziūnienė pažymi: „Bibliotekos katalogas, t.y. registruotos (numeruotos) bibliotekos knygos, atspindi racionaliąją bibliotekos funkcionavimo pusę¹¹⁷.“ Toks teiginys įrodo, jog bibliotekos katalogas sudarytas pagal griežtas taisykles, tai viena iš viešųjų institucinių bibliotekų funkcionavimo sąlyga. Katalogas

¹¹⁵ KAUNAS, Domas. Bibliofilo bibliotekos katalogas. *Knygotyra*, 2002, t. 35, p. 36.

¹¹⁶ BRAZIŪNIENĖ, Alma. Bibliofilija kaip asmenybės raiška: Kazio Varnelio biblioteka: [monografija]. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2008. P. 229.

¹¹⁷ Ten pat, p. 228.

nurodo, kad tam tikra knyga yra saugoma bibliotekoje, taip pat fiksuoja knygos saugojimo vietą saugykloje.

Kalbant apie asmeninės bibliotekos katalogą neįmanoma nustatyti vieningų taisyklių, kurių pagalba kuriamas katalogas. Katalogo kūrimo procesas, ypač bibliofilų tarpe gali būti pavadintas jutimiškuoju, emocionalių, kūrybiniu procesu.

Nepaisant šio fakto, kurdamas asmeninės bibliotekos katalogą, ir norint juo efektyviai naudotis, sudarytojas turi kruopščiai apsvarstyti tokius aspektus, kaip:

- katalogo kūrimo tikslą – būtinybę sutvarkyti knygų rinkinį, knygų reprezentavimo;
- kam skiriamas – ar asmeninėms reikmėms, ar kas nors naudosis juo už namų ribų;
- kas pastūmėjo prie katalogo sudarymo – knygų kolekcijos organizavimo būtinybę, didelės kolekcijos sutvarkymo tikslai, kitų pavyzdys, knygų kolekcijos reprezentavimo siekis.

Atsakymai į šiuos klausimus padės įvertinti katalogo sudarytojo:

- bibliografinio raštingumo lygį;
- asmeninio laiko sąnaudas;
- finansinius išteklius.

Asmeninių bibliofilinių bibliotekų savininkai katalogus dažniausiai sudarinėja būdami brandaus amžiaus, nes jau yra sukaupę bibliofilinės patirties (gerai pažįsta kiekvieną savo knygą, kolekciją ir visą fondą, žino knygos istorijos šaltinius ir knygotyros teorijos literatūrą, moka dirbti ir naudotis su informaciniais, bibliografiniais leidiniais). Knygų katalogų sudarinėtojai yra kvalifikuoti bibliografai.¹¹⁸ Kaip galima pamatyti iš aukščiau pateiktų K. Varnelio, P. Jakšto katalogų sudarymo istorijos, tampa aišku, kad šie kolekcininkai „nuėjo“ nemažą kelią prieš apsisprendžiant kurti asmeninės bibliotekos katalogą. Šie pavyzdžiai taip pat liudija apie faktą, kad pradėdant kurti katalogą būtina turėti bibliografinio raštingumo įgūdžius.

Tai pat dar prieš katalogavimo darbus, bibliotekos savininkas turi apsispręsti ką kataloguoti: visą biblioteką, ar tik konkrečią jos dalį. Sprendimą lemia katalogo kūrimo tikslas. Kataloguojant visą biblioteką patartina procesą padalinti į etapus – kataloguojant atskiras kolekcijas arba rinkinius. D. Kaunas siūlo tokių rinkinių skirstymą:

1. pagal tipą (knygos, periodika, natos, žemėlapiai, rankraščiai ir kt.);
2. vienos epochos spaudiniai (senieji, spaudos draudimo ir kt.);
3. vertingi leidiniai (mokslo, kultūros ir materialine prasme);
4. retos knygos;

¹¹⁸ KAUNAS, Domas. Bibliofilo bibliotekos katalogas. *Knygotyra*, 2002, t. 35, p. 37.

5. autografuotos knygos;
6. meniškai įrištos knygos;
7. iliustruotos knygos;
8. vieno autoriaus knygos;
9. vienos serijos knygos;
10. vieno žanro ar tematikos knygos;
11. vieno regiono ar miesto knygos¹¹⁹.

Pasirinkimą kokią dalį ar vis biblioteką kataloguoti lemia pats bibliotekos turinys ir sudarytojo siekiai.

Sudarydamas katalogą, bibliotekos savininkas nuosekliai atlieka keletą uždavinių:

1. įrašų kūrimas. Įrašo elementai: bibliografinis aprašas, egzemplioriaus fizinės būklės apibūdinimas, anotacija. Aprašo struktūra turi būti vienoda – rekomenduojama naudoti tuos pačius elementus. Nepatariama aprašų glaudinti, unifikuoti, keisti rašybos ir leidimo duomenų formulių, perteikti diakritinius ženklus¹²⁰. Paranku remtis bibliotekų naudojamomis aprašo metodikomis. Tačiau svarbu ne akiai jas siekti, o pritaikyti savo poreikiams (kūrybinis darbas). Bibliografinis aprašas yra katalogo pagrindas, todėl jis turi būti kruopščiai parengtas. Bibliografinio aprašo elementai: autorystės, antraštės, leidimo, skelbimo, fiziniai, serijos ir pastabų duomenys. Apibūdinant katalogo fizinę būklę, katalogo sudarytojas turi būti lakoniškas, glaustai charakterizuoti knygos išorę. Į knygos apibūdinimą taip pat įeina knygos nuosavybės ir reklamos ženklai, autografs, dedikacijos, marginalijos, autografs. Taip pat vertėtų fiksuoti knygoje pasitaikančius radinius (prieknyginę medžiagą). Anotacijoje pateikiama tai, ką katalogo sudarytojas sugebėjo rasti knygos pažinimui aktualaus dabar ir ateityje.¹²¹ Knygos retumo nustatymas gana keblus uždavinys, nes požiūris į leidinio retumo nustatymą yra subjektyvus. Retumui žymėti vartojamos sutartinės sąvokos: *unikumas* – vienas egzempliorius, *retenybė* – du, trys, ypač *reta knyga* – keturi, penki, *labai reta knyga* – šeši, septyni, *reta knyga* – aštuoni-dešimt, *vidutinio retumo knyga* – vienuolika-keturiolika, *retoka knyga* – penkiolika-dvidešimt¹²². Svarbu pažymėti tą faktą, jog pastaruoju dešimtmečiu atsirado dar viena sąvoka, apibūdinanti knygos retumą ir vertingumą – *paminklinė knyga*. Ji suaktyvėjo tarptautiniam istorijos ir kultūros paminklų inventorinimo, globos ir aktualizavimo sąjūdžiui. *Paminklinė knyga* yra labiausiai apibūdinanti sąvoka,

¹¹⁹ KAUNAS, Domas. Bibliofilo bibliotekos katalogas. *Knygotyra*, 2002, t. 35, p. 40.

¹²⁰ Ten pat, p. 38.

¹²¹ Ten pat, p. 40.

¹²² Ten pat.

nusakanti knygos išliekamąją vertę istorijos, kultūros, intelektualinės ir materialinės svarbos požiūriu¹²³. Visos šios sąvokos yra priimtinos įvertinant knygą. Katalogo sudarytojas turi atlikti knygos priskyrimą prie vertingų, retų, paminklinių knygų kategorijos. Kaip galima pamatyti iš aukščiau pateiktų bibliofilų katalogų, įrašų elementai yra panašūs. Žinoma, neįmanoma nustatyti vienodo įrašų skaičiaus, tačiau įrašas turi būti kuo išsamesnis ir informatyvesnis, t. y. į įrašą reikia įtraukti kuo įmanoma daugiau elementų, apibūdinančių tam tikrą egzempliorių. Tokiu būdu bus gautas išsamus knygos aprašo vaizdas. Tačiau ne apie kiekvieną egzempliorių bus daug ką pasakyti, atidesnį dėmesį reikėtų skirti senosioms knygoms, išsiskiriančioms meninėmis, estetinėmis, intelektualinėmis ir pan. savybėmis.

2. įrašų klasifikavimas. Pagrindiniai klasifikavimo variantai – abėcėlinis, sisteminis, dalykinis. Jei asmeninė biblioteka yra labai didelė, tada pravartu sudaryti *abėcėlinį* katalogą, kur duomenys apie knygas pateikiami autorių arba antraščių abėcėlės seka. *Sisteminiam* kataloge duomenys grupuojami pagal mokslo šakas arba žinių sritis. Naudodamasis abėcėliniu katalogu, asmeninės bibliotekos kūrėjas gali atskleisti, ką parašė dominantis rašytojas, o sisteminis katalogas pateikia duomenis apie tai, kas parašyta tam tikra tema, atskleidžia įvairių žinių sričių tarpusavio ryšius, jų loginį nuoseklumą ir tuo pačiu palengvina literatūros panašiais klausimais paiešką. Patogiai informacijos paieškai galima sudaryti *dalykinį* katalogą. Jame yra aprašomos dalykinės rubrikos abėcėlės seka, t.y. trumpai ir lakoniškai išvardijant konkrečią tematiką. Dalykinis katalogas savo abėcėliniu-dalykiniu principu primena enciklopediją. Pavyzdžiui, yra reikalinga informacija apie tapybą. Pagal dalykinį katalogą reikia informacijos ieškoti ne „Meno“ skyriuje (kaip būtų sisteminiam kataloge), o pagal abėcėlę, pagal raidę „T“. Šis katalogas ypač patogus tikslinant tam tikrą faktą ar klausimą. Bibliofilijoje įprastas knygų klasifikavimas pagal įvairius požymius: turinį, amžių, retumą, kalbą, leidimo vietą ir kt. Turiniui atskleisti galima pasinaudoti bibliotekinėmis bibliografinėmis klasifikacijomis kūrybiškai pritaikant jas asmeninės bibliotekos specifikai¹²⁴. Knygų katalogo organizavimas pagal kitus požymius lemia sudarytojo interesus, sprendžiami uždaviniai, katalogo kūrimo tikslai bei asmeninės bibliotekos pobūdis. Nepatartina katalogą kurti naudojantis keliomis klasifikacijomis. Tai komplikuoja paiešką ir aprašų išdėstymą¹²⁵.

¹²³ KAUNAS, Domas. Bibliofilo bibliotekos katalogas. *Knygotyra*, 2002, t. 35, p. 40.

¹²⁴ Ten pat, p. 41–42.

¹²⁵ Ten pat.

3. katalogo struktūros ir formos (laikmenos) nustatymas. Kai kurie kolekcininkai savo pirkinius užrašo į specialų sąsiuvinį. Tokia apskaitos forma įdomi, kai bibliotekos nėra labai didelės. Knygos užrašomos ne visada tada, kai gaunamos ar perkamos, be to, griežtą abėcėlinę tvarką išlaikyti yra neįmanoma. Todėl gerai organizuotose namų bibliotekose yra sutinkami korteliniai ir elektroniniai katalogai. Dažniausiai katalogas (sisteminis, dalykinis) įgyja knygos formą, jo pradžioje turėtų būti pratarmė, paaiškinanti sudarymo tikslus, metodiką, naudojimosi taisyklės, pabaigoje – pagalbinės rodyklės (autorių, leidėjų, spaustuvių, vietovardžių ir kt.). Kortelinis katalogas pagal formą yra praktiškas: iš jo lengvai galima išimti/įdėti bet kokios knygos kortelę. Katalogo sudarymui naudojamos kataloginės kortelės, saugoti jas reikia specialioje dėžėje. Toks katalogas turi privalumus, pagrindinis iš kurių: kortelės visada galima išdėstyti patogią tvarką. Kortelinis katalogas patogus net gi tada, kai biblioteka naudojasi draugai bei kolegos. Kortelė paskolintai knygai atskiriama nuo kitų ir dedama į specialią vietą. Taip pat pravartu turėti tokį sąsiuvinį, kur galima įrašyti kam ir kokiam laikui paskolintos knygos. Kataloginėje kortelėje nurodoma autoriaus pavardė, inicialai, antraštė, leidėjas, leidimo vieta ir metai, kaina. Visi duomenys įrašomi griežtai nustatyta tvarka.

Pagrindinės abėcėlinio katalogo sudarymo taisyklės:

- Kortelės susstatomos autorių pavardžių ir kūrinų pavadinimų abėcėlės tvarka. Jei pirmi žodžiai ir skiemenys sutampa, kortelės susstatomos pagal antrą žodį arba skiemenį.
- Autorių pavardžių-bendrapavardžių kortelės susstatomos jų inicialų tvarka, autorių, turinčių dvigubą pavardę kortelės statomos po autorių su viena pavarde.
- Tarp kortelių su vieno autoriaus pavarde, statomos kortelės su pilnu veikalų rinkinio aprašymu, to po – veikalai, po to – rinkiniai veikalai, toliau – atskirai išleisti veikalai jų abėcėlės seka. To paties veikalo kortelės skirtos skirtingiems leidimams statomos atvirkštine chronologine seka (iš pradžių paskutiniai leidimai, po to – pirmesni). Jeigu knyga parašyta kolektyvo iš keturių ir daugiau autorių – ją reikia ieškoti pagal pavadinimą¹²⁶.

Kai kurie knygų mėgėjai ant kitos kortelės pusės pažymi ypatingas knygos bibliotekoje atsiradimo aplinkybes, paverčiant savo katalogą savotišku bibliotekos metraščiu.

Kortelinis ar knygos formos katalogas būna arba rankraštinis, arba spausdintas. Spausdinimas katalogui suteikia ilgaamžiškumo, suteikia galimybę jį paviešinti¹²⁷.

¹²⁶ ЛАДОЖИНА, О. Личная библиотека: методические рекомендации для библиотечных работников и ценителей книги. Смоленск: СНИКИ, 2005, С 9–11. Rus.

¹²⁷ KAUNAS, Domas. Bibliofilo bibliotekos katalogas. *Knygotyra*, 2002, t. 35, p. 40.

Spausdinto katalogo egzempliorių skaičius priklauso nuo paskirties ir turinio. Jeigu jis skirtas asmeniniam naudojimui, pakanka kelių egzempliorių, o jeigu skiriamas platesnei bibliofilų bendruomenei ir knygotyros specialistams – tokiu atveju reikės keliasdešimties egzempliorių. Šiandienos asmeninių bibliotekų kūrėjų tarpe jau atsiranda tų, kurie katalogus sudaro pasitelkus šiuolaikinėmis informacinėmis technologijomis, t. y. sudaro elektroninį katalogą. Jo laikmena jau nebe tradicinė – rankraštinis ar spausdintas katalogo variantas.

Elektroninio katalogo sudarymo principai:

- Priemonės ir daiktai, kurių reikės: knygos; knygų lentynos; kompiuteris; interneto prieiga, speciali programinė įranga.
 - **Pirmas žingsnis** – bibliotekos organizavimas. Reikia surinkti visas knygas, kurios bus kataloguojamos ir nuspręsti koks bus organizavimo principas: klasifikavimas pagal autorius, žanrą, mokslo sritį ir t.t. Katalogas bus naudingesnis jeigu jis ne tik identifikuoja ir apibūdina knygas, bet ir nurodo kaip galima būtų greitai ir lengvai surasti reikiamą knygą.
 - **Antras žingsnis** – kiekvienos knygos identifikavimas. Paprasčiausia katalogo forma susideda iš tokių elementų: knygos antraštės, autoriaus, leidėjo, vietos lentynoje, fizinės būklės, leidimo duomenų, ypatingų egzemplioriaus bruožų, iliustracijų.
 - **Trečias žingsnis** – duomenų įrašymas. Duomenų įvedimui galima pasinaudoti savo personaliniu kompiuteriu. Tai labai patogu, nes pakeitimus galima įvesti bet kada, o naudojantis nešiojamu kompiuteriu – bet kur.
 - **Ketvirtas žingsnis** – tinkamos kompiuterinės įrangos parinkimas. Yra daugybė kompiuterinių programų, kurios katalogavimo procesą padarys kuo įmanoma paprastesnį (programos išvardintos ankstesniame skyriuje). Ieškant internetines katalogavimo programas, paieškos užklausa gali skambėti taip „Book Catalog Software“.
 - **Penktas žingsnis** – išsamus duomenų pateikimas. Kiekvienas knygos aprašo elementas yra svarbus, todėl knygą reikia aprašyti kruopščiai. Katalogo tvarkymo procesas turi būti metodiškai apgalvotas ir reikia nepamiršti, jog jis yra reikalaujantis laiko sąnaudų. Pagal katalogo tvarką reikia išdėstyti knygas lentynose. Nupirkus ar gavus naują knygą iš pradžių reikia ją įrašyti į katalogą, o po to padėti į atitinkamą vietą lentynoje¹²⁸.
4. publikavimas. Nėra labai dažnas reiškinys ir nebūtinai kiekvienam net labai profesionaliai parengtam katalogui, tačiau vertingo rinkinio viešinimas suteikia knygų rinkiniui ilgaamžiškumo, tarnauja knygos kultūros pažangai.

¹²⁸ How to Catalog a Home Library [interaktyvus]. Elektron. duom. 2010 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: http://www.ehow.com/how_5052338_catalog-home-library.html. Angl.

Svarbu pažymėti, jog net tada kai tam tikra knyga jau buvo aprašyta ir jos įrašas įtrauktas į katalogą, naujas žinias, pastabas, patikslinimus apie leidinį galima įrašyti bei papildyti vėliau.

Asmeninės bibliotekos katalogo kūrimas yra labai individualizuotas ir subjektyvus procesas, priklausantis nuo knygų mėgėjo asmenybės, profesinės priklausomybės ir patirties, bibliografinių įgūdžių, informacinio raštingumo, pomėgių, santykio su knyga ir kt. Išvardyti faktoriai atspindi katalogo sudarymo specifiškumą. Neįmanoma pateikti vienodos, idealios katalogų sudarymo metodikos ir struktūros, tačiau (kaip matyti iš pateiktų bibliofilų asmeninių bibliotekų katalogų sudarymo pavyzdžių) bendri katalogų kūrimo principai yra susiformavę (įrašų elementai, knygų aprašymo taisyklės, klasifikavimo principai, struktūros elementai). Šių principų laikymasis palengvina katalogo sudarymo procesą, suteikia galimybes organizuoti knygų rinkinį, efektyviai naudotis asmenine biblioteka, atskleisti rinkinio turinį, paviešinti kolekciją.

Išvados

Išaiškinus sąvokų *privačioji biblioteka*, *memorialinė biblioteka*, *namų*, *šeimų biblioteka* reikšmes, buvo prieita prie išvados, jog terminas *asmeninė biblioteka* yra tinkamas atspindinti magistro darbo temą.

Asmeninių bibliotekų istorija prasidėjo jau senovės laikais. Lietuvoje pirmieji spausdintinių knygų rinkiniai asmeninėse bibliotekose ėmė rasti ne vėliau kaip XV a. Šiuo metu yra išskiriami keli asmeninių bibliotekų tipai. Pagrindinis dėmesys magistro darbe buvo skiriamas dviem tipams: bibliofilinė biblioteka ir namų biblioteka.

Nors asmeninių bibliotekų katalogai buvo kuriami nuo senų laikų, jų atsiradimą negalima sieti su pirmaisiais asmeniniais knygų rinkiniais. Asmeninių bibliotekų katalogai pasirodė, kai jų savininkai suvokė, kad turimą kolekciją reikia sutvarkyti, paviešinti, suinventorinti. Efektyviausias būdas tai atlikti ir buvo katalogas. XVIII a. asmeninių bibliotekų aukso amžius. Juos rengė ir leido pilių ir dvarų savininkai, dvasininkai, universitetų profesoriai.

Apžvelgus Lietuvos asmeninių bibliotekų katalogų raidą, pažymėtina:

- Asmeninių bibliotekų katalogų atsiradimas Lietuvoje pagal chronologiją neatsilieka nuo tokių katalogų pradžios užsienyje;
- Dauguma XVI–XVIII a. katalogų buvo rankraščiniai bei buvo kuriami siauriems uždaviniams atlikti – padėti išsaugoti ar atskleisti bibliotekos fondus, turto inventorinimas. Tokius katalogus dažnai kūrė ne patys bibliotekos savininkai, o kviesti bibliotekininkai bei raštininkai. Dažnas reiškinys, kai katalogas buvo kuriamas kaip mados reiškinys ar prestižo reikalas. Kai bibliotekos ėmė augti ir gausėti, XVIII a. II pus., jau imama sudarinėti daugiau katalogų. Tikslai išsiplėtė – praktiniai, taikomieji ir komerciniai. To meto katalogai jau buvo kuriami atsižvelgiant į bibliografinio raštingumo taisyklės, reiškesi knygų klasifikavimo įvairumas (knygos jau skirstomos ne tik pagal formatą), taip pat buvo jaučiama Vakarų Europos knygos kultūros įtaka.
- XIX a. asmeninių bibliotekų katalogų sudarymo tikslai įvairuoja: praktiniai, tvarkant biblioteką, kolekcijos atspindėjimas bei viešinimas, bibliotekos turinio atspindėjimas. Prieš kuriant asmeninės bibliotekos katalogą, sudarytojas gerai apgalvodavo tą procesą. Tokius katalogus sudarinėjo neatsiktiniai žmonės, o tie, kurių gyvenimas buvo susijęs su visuomenine veikla, su knygos pasauliu. XIX a. asmeninių bibliotekų kataloguose pastebimos to meto švietimo ir kultūros gyvenimo tendencijos, išauga domėjimasis lietuviška knyga. Klasifikavimo sistema plečiasi, atsiranda katalogai, sudaromi pagal

sistemine klasifikacija. Bibliografinis aprašas tobulėja bei pasidaro išsamesnis – į knygos aprašymą įtraukiama daugiau elementų.

- XX a. pr. bei sovietmečio laikotarpiu labiausiai buvo paplitę inventoriniai knygų sąrašai bei atsiranda nauja katalogo rūšis – kortelinis katalogas. Aprašas tampa dar išsamesnis, įtraukiama kuo įmanoma daugiau elementų. Atidus dėmesys skiriamas senosioms knygoms ir ypač rankraštiniams, jos aprašomos itin kruopščiai, atsiranda pastabų skiltis, kur katalogų sudarytojai pažymi knygos defektus, rastas marginalijas, proveniencijas ir kt. Svarbu pažymėti, jog analizuojamu laikotarpiu katalogus dažniausiai sudarinėjo bibliofilai, todėl jie pasižymi aukšta bibliografinė kultūra, ir į tokį katalogą galima žiūrėti kaip į žinių apie knygą, jos istoriją ir funkcionavimą visuomenėje, šaltinį.
- Šiuolaikinėje visuomenėje asmeninių bibliotekų katalogus sudarinėja ne tik bibliofilai, bet ir kolekcininkai, taip pat kiekvienas norintis savo sukauptas knygų kolekcijas sutvarkyti, organizuoti (jie dažniausiai naudojami elektroninio katalogo kūrimo programomis). Bibliofilo katalogo sudarymo metodika, struktūra yra pavyzdinė, etaloninė visiems norintiems kurti savo asmeninės bibliotekos katalogą. Apžvelgus žymių bibliofilų asmeninių bibliotekų katalogų sudarymą, išryškėja katalogų kūrimo principai, metodikos sprendimai (įrašų elementai, klasifikavimas, katalogo struktūra). Tačiau labai aiškiai matomas kiekvienos asmenybės kūrybiškumas, išvalgumas taikomas būtent savo kolekcijai.

Svarbu pabrėžti, kad asmeninės bibliotekos katalogo kūrimas nėra masinis reiškinys net bibliofilų tarpe. Knygų katalogo sudarymas pagal vieną pasirinktą metodiką yra svarbi sėkmingo darbo sąlyga, todėl prieš katalogo sudarymo darbus reikia apgalvoti: kokią bibliotekos dalį kataloguoti, koks yra katalogo sudarymo tikslas, paskirtis, svarbu pasirinkti katalogo rūšį.

Pateikta katalogų sudarymo metodika, struktūra, taisyklės – tai kelrodis, katalogų sudarymo pagrindas, kuriuo remiantis kiekvienas knygų mėgėjas kuria asmeninės bibliotekos katalogą, visada atsižvelgdamas į savo poreikius, patirtį, siekius, katalogo kūrimo tikslus.

Asmeninės bibliotekos katalogas yra savotiškas asmenybės, tam tikro laikotarpio gidas, atspindintis knygos funkcionavimą kaip bibliotekos viduje, taip ir už jos ribų.

Bibliografinių nuorodų sąrašas

1. AKSTINAITĖ, Eglė. Levo Vladimirovo asmeninė biblioteka. *Knygotyra*, 2002, t. 38.
2. AKSTINAITĖ, Eglė. Stanislovo Didžiulio asmeninės bibliotekos katalogas. *Knygotyra*, 2006, t. 46, p 299–301.
3. BALTRONAITĖ, Jurgita. XX amžiaus Lietuvos bibliofilai: J. Kirlys, V. Burkevičius, P. Jakštas. *Knygotyra*, 1998 t. 34, p. 83, 119
4. BIRŽIŠKA, M J. Simano Daukanto biblioteka. XXVII knygos mėgėjų metraštis II, 2004, t. 2, p. 59-70.
5. BRAZIŪNIENĖ, Alma. Bibliofilija kaip asmenybės raiška: Kazio Varnelio biblioteka: [monografija]. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2008, p. 35, 36, 39, 229, 230
6. BRAZIŪNIENĖ, Alma. Bibliofilija ir asmenybė: abipusė kūryba [interaktyvus]. Elektron. duom. 2011. [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: <http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/332-2007-m-nr-11-lapkritis/1203-alma-braziuniene-bibliofilija-ir-asmenybe-abipuse-kuryba.html>
7. GAIDAMAVIČIŪTĖ, Gertrūda. Vilhelmas Žanas Burkevičius – knygos veikėjas. *Knygotyra*, 2007, t. 48, p. 251.
8. ILJINA, Olga. Asmeninė, personalinė, privačioji? : Dėl sąvokos asmeninė biblioteka apibrėžties. *Knygotyra*, 2006, t. 46, p. 43. Rus.
9. Jono Basanavičiaus asmeninė biblioteka [interaktyvus]. Elektron. duom. 2011 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: http://www.llti.lt/lt/jb_biblioteka/
10. KAUNAS, Domas. Bibliofilai apie asmenines bibliotekas. Vilnius, Vilniaus universiteto biblioteka, 2001.
11. KAUNAS, Domas. Bibliofilija. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius, t. 3 2004, p. 153-154.
12. KAUNAS, Domas. Bibliofilija kaip kūryba. *Metai*, 1999, nr. 8-9 p. 145.
13. KAUNAS, Domas. Bibliofilo biblioteka. Vilnius, 1995.
14. KAUNAS, Domas. Bibliofilo bibliotekos katalogas. *Knygotyra*, 2002, t. 35.
15. KAUNAS, Domas. Išeivijos bibliofilijos paveldas: Justinas K. Karazija. *Knygotyra*, , 2008 t. 50, p. 21.
16. KAUNAS, Domas. Knygos kultūros karininkas. Vilnius, 2004.
17. KAUNAS, Domas. Philobiblonas – dovana skaitančiam ir mėgstančiam tautai. Knygos ir bibliofilijos kultūra. Vilnius, 2005, p. 212.
18. *Knygotyra: vadovėlis* Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, 2007, p. 317.

19. KORSAKAS, K, LEBEDYS, J. Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija : feodalizmo epocha. Vilnius, 1957.
20. LIETUVININKAITĖ, Nijolė. Stanislovo Didžiulio asmeninė biblioteka : katalogas. Kaunas, 2004.
21. NARBUTAS, Sigitas; Narbutienė, Daiva. Jono Basanavičiaus asmeninės bibliotekos katalogas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. - 2008. - 888 p.
22. NARBUTIENĖ, DAIVA. LDK lotyniškoji knyga asmeninėse XVI-XVII a. bibliotekose. Knygotyra, 2001, t. 37, p. 138.
23. NARBUTIENĖ, DAIVA. Nesvyžiaus Radvilų bibliotekos paveldas Lietuvoje. Knygotyra, 2008, t. 51, p. 34.
24. Philobiblon, arba Apie meilę knygoms = Philobiblon, sive de Amore librorum. Richard de Bury ; vertėja Irena Jackevičienė. Vilnius, 2001, p. 30.
25. RINKŪNAITĖ, Aušra. Bibliotheca Sapiehana : Vilniaus universiteto rinkinys. Katalogas. Vilnius, 2010.
26. ROČKA, Marcelinas. *A.Kulviečio bibliotekos pobūdis* [rankraštis]. Vilnius, 1970. Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius, F186-184, 27 lap.
27. ROČKA, Marčėlinas. *Dėl Abraomo Kulviečio bibliotekos* [rankraštis]. Vilnius, 1970. Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius, F186-185, 5 lap.
28. Spausdinti leidiniai [interaktyvus]. Elektron. duom. 2011 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: <http://www.libis.lt:8088/leidiniai.html>
29. STANIULIS, Vidmantas. Diagnostikė: bibliofilija: esė, straipsniai. Kaunas : [V. Staniulio knygynas], 2010, 319 p.
30. TUMAS J. Dvejopa bibliofilybė. Iš XXVII knygos mėgėjų metraštis I, 2004, t. 1, p. 14-16.
31. VLADIMIROVAS, Levas. Lietuvos bibliofilija XVIII a. *Knygotyra*, 1992, t. 25, p. 156-190.
32. VLADIMIROVAS, Levas. Pirmosios bibliotekos Lietuvoje. *Bibliotekų darbas*, 1957, nr. 1, p. 9, 13-14
33. ŽEMAITYTĖ, Kristina. Lietuvos šiuolaikinės bibliofilijos tyrimų galimybės. *Knygotyra*, 2003, t. 1.
34. ŽUKAS, Vladas. Bibliofilija praeityje ir dabar. Vilnius : Mokslas, 1979, p. 20.
35. ŽUKAS, Vladas. Literatūros pabarėse I. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2000, p. 151.
36. ŽUKAS, Vladas. Senieji Lietuvos bibliotekų katalogai. *Bibliotekų darbas*, 1968, nr. 11, p. 28-30; nr. 12, p. 26-29.
37. ŽUKAS, Vladas. Senieji Lietuvos bibliotekų katalogai. *Bibliotekų darbas*, 1968, nr. 12, p. 27.

38. Collectorz [interaktyvus]. Elektron. duom. 2000–2010 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: <http://www.collectorz.com/book/>. Angl
39. How to Catalog a Home Library [interaktyvus]. Elektron. duom. 2010 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: http://www.ehow.com/how_5052338_catalog-home-library.html. Angl
40. Library catalog software, Small Library Organizer Pro [interaktyvus]. Elektron. duom. 1995–2005 [žiūrėta 2010-03-13]. – Prieiga per internetą URL: http://www.primasoft.com/pro_software/library_catalog_software_1.htm. Angl.
41. LibraryThing [interaktyvus]. Elektron. duom. 2010 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: <http://book.uraic.ru/blog/?p=50>. Angl.
42. АГЕЕВА, Н. С. Краткий справочник книголюбa. Москва : Книга, 2005, 27с. Rus.
43. БАРЕНБАУМ, И.Е. История книги: Учебник. 2-е изд., перераб. М.: Книга, 1984, 248 с. Rus.
44. Библиотечное дело: терминологический словарь. 3-е изд., значит. перераб. и доп. Москва, 1997, 168 с. Rus.
45. Библиофилия [interaktyvus]. Elektron. duom. 1998-2009 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: <http://www.megabook.ru/Article.asp?AID=615807>. Rus.
46. БОГДАНОВА, И. Ф. Библиотеки: от античных до электронных [interaktyvus]. – Elektron. duom. – 2009 [žiūrėta 2010-03-13]. – Prieiga per internetą URL: http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/77/pdf/knp77_32-45.pdf. Rus.
47. ВИНОГРАДОВА, Елена. Мемориальные библиотеки: классификационный и типологический анализ [interaktyvus]. Elektron. duom. 1998-2009 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: [rsl.ru > upload/files/folder_119/Vinogradova_....](http://rsl.ru/upload/files/folder_119/Vinogradova_....) Rus.
48. ВИНОГРАДОВА, Елена. Мемориальные библиотеки: парадоксальная закономерностью. Библиотечное дело. 2007, №18(66), с. 14–19.
49. ВОЛОДИН, Б. Ф. Всемирная история библиотек. СПб.: Профессия, 2002, 351 с. Rus.
50. Домашняя библиотека : [справочник]. Санкт-Петербург, 2002, 320 с. Rus.
51. КЛИМАНОВ, Л.Г; ПЕТРОВ, М.Т. Феномен библиофилии. Книга: исследования и материалы, 1983, Сб. 46, с. 175-183. Rus.
52. Книжные традиции на севере России [interaktyvus]. Elektron. duom. 2010 [žiūrėta 2010-03-13]. Prieiga per internetą URL: <http://www.booksite.ru/fulltext/bro/vina/1.htm>. – Rus.
53. ЛАДОЖКИНА, О. А. Личная библиотека: методические рекомендации для библиотечных работников и ценителей книги. Смоленск: СНИКИ, 2005, 3 с. Rus.

54. Личная библиотека: методические рекомендации для библиотечных работников и ценителей книги . Смоленск: СНИКИ, 2005, 6-8 с. Rus.
55. МОТУЛЬСКИЙ, Р. С. Общее библиотековедение: учебное пособие для вузов. Москва, 2004, 223 с. Rus.
56. Объект библиотековедения и феномен личной библиотеки [interaktyvus]. – Elektron. duom. – 2010 [žiūrėta 2010-11-13]. – Prieiga per internetą URL: www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2005/disk/... Rus.
57. Российский гуманитарный энциклопедический словарь: В 3 т. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС: Филол. фак. С.-Петерб. гос. ун-та, 2002. Rus.
58. Терминологический словарь по библиотечному делу и смежным отраслям знания. Москва, 1995, 268 с. Rus.

Lithuanian private libraries catalogs features of development (summary)

The object of diploma work is private library catalog. The aim of work is to analyze the private library catalog creation history and succession. Goals of diploma work: to analyze the possibilities of private library definition usage; to discuss private library catalog creation history and theoretical aspects; to reveal private library catalogs creation situation nowadays.

Private library catalogs appeared when their creators understood that book collection is needed to be organized and publicized. The most effective way to do it is to create a catalog. Private library catalogs appeared in Lithuania the same period of time as in Europe. While reviewing private library catalog features of development, it emerged that the catalog form, bibliographic records element, structure, creating aims, were changing, improving.

While analyzing bibliophiles' private library catalogs, there were highlighted tendentious catalog creating principles, methodical decisions (record elements, classification, and the structure of the catalog). Nevertheless, it is clearly seen the creativeness of every person, who is making his private library catalog.

It is important to mention, that private library catalog creating is not massive even between bibliophiles. Book catalog creating using one chosen method is important effective work condition. That is why, before creating a book catalog, it is essential to decide what collection part is to catalog, what is the main catalog creating goal, to choose catalog type.

Presented catalog creating methodic and structure is signpost, catalog creating basis, sustaining to it, every book lover create private library catalog, referring to his needs, experience, objectives, aims.

This work is could be useful for book science specialists and for all, who want to create private library catalog.

Priedai

1 priedas. Klausimyno medžiaga

Domas Kaunas:

- 1) sudarinėti katalogą pradėjau nuo senųjų leidinių rinkimo pradžios - 1970 metų ir tai tebedarau iki šios dienos. Negaliu teigti, kad tai yra to paties katalogo papildymas. Pirmasis, o ir antrasis buvo pernelyg primityvus. Tad šiame procese buvo keli etapai, kai katalogą pradėdavau kurti iš naujo, žinoma, panaudodamas kataloginėse kortelėse sukauptus aprašus.
- 2) pagrindinis tikslas nevienareikšmis. Iš pradžių pagrindinis tikslas buvo inventorinimas, dabar - informacijos kaupimas apie knygos egzempliorių: jo fizinė būklė, retumas, kultūrinė ir mokslinė vertė, marginalijos, nuosavybės ženklai, migracija, buvę savininkai. Sukauptą informaciją naudoju knygos istorijos tyrimams, naujo, geresnės būklės, vertingesnio egzemplioriaus paieškoms. Kadangi senųjų knygų egzemplioriai dėl individualaus įrišimo ir ilgos vartosenos paliktų pėdsakų yra kone kiekvienas unikalus, tai nemaža knygų atstovaujama po 2 - 3, o kai kurios po 4 - 5 ir net 7 - 8 egzemplioriais.
- 3) elektroninio katalogo neturiu, nors dar pernai buvau pradėjęs žygius jį parengti, net tariausi su VUB dėl patalpinimo jos serveryje. Idėjos atsisakiau saugumo sumetimais: pernelyg didelis paviešinimas gali brangiai kainuoti. Šiuo metu katalogas egzistuoja dviem formomis: kortelių ir kompiuteriniu. Tai reiškia, kad kiekvieną įsigytą seną knygą pagal savo metodiką pirma aprašau kortelėje, po to duomenis perkeliu į kompiuterį. Neseniai kompiuterinį variantą išspausdinau ir įrišau. Jo yra trys savarankiškos dalys:
 - Didžiosios Lietuvos teritorijoje visomis kalbomis išėję leidiniai (knygos, periodika, natos, žemėlapiai ir planai) - 2004 bibliografiniai įrašai;
 - Išeivijos leidiniai lietuvių kalba – 209;
 - Užsienio šalių leidiniai įvairiomis kalbomis, išskyrus lietuvių – 487.

Kadangi šios dalys yra išspausdintos, o bibliografiniai įrašai sunumeruoti, tai atsirado galimybė parengti kiekvienos jų įvairias rodykles. Tai labai palengvina informacijos paieškos užduotis. Tačiau pati sudėtingiausia, kartu ir ypač viliojanti užduotis - parengti Mažosios Lietuvos teritorijoje pasirodžiusių leidinių (knygų, periodikos, natų, žemėlapių ir kt.) visomis kalbomis katalogą. Jo pradmenys yra kortelių katalogo pavidalu, tačiau jis netenkina. Ketinu darbo imtis iš naujo ir kiekvieną leidinį aprašyti pagal modernesnę metodiką. Užduoties neskubu imtis: kortelių katalogas vis dar, nors ir daug lėčiau nei prieš dešimtmetį, pildosi. Mažosios Lietuvos leidinių bus daugiau 1000.

Nežinau, kaip pasielgti su Mažosios Lietuvos atvirukais. Jų būtų apie 700. Atvirukų nekataloguoju, nes nepriimta juos laikyti bibliotekos dalimi. Iš tikro atvirukai taip pat yra spaudos leidiniai, tik jų bibliografinis aprašas yra kitoks.

Pabrėžčiau, kad kataloguoju tik senuosius leidinius. Tokiais laikais visa, kas spaudinio pavidalu išėjo iki 1944 metų imtinai. Leidinius, pasirodžiusius po 1944 metų, laikau naujaisiais ir į katalogą netraukiu. Jų vertė man yra kitokia, antra vertus - dėl didoko jų skaičiaus su užduotimi nepajėgčiau susidoroti.

Arvydas Pacevičius:

- 1) Deja, dėl laiko trūkumo, katalogo sudarinėti nepradėjau, ir įrašais nepildau, gal kai sulauksiu ramesnių laikų:) Tikiuosi, kad tai įvyks anksčiau, nei išeisiu į pensiją
- 2) Jei kurčiau, pagrindinis tikslas būtų susigaudyti visame tame, ką turiu, operatyviai panaudoti, įskaitant sukauptas kserokopijas ir skaitmenines kopijas, rengiant mokslines publikacijas
- 3) Nesinaudoju, mielai tai padaryčiau. Gal tikrai naudojant elektronines priemones katalogą būtų galima sukurti greičiau ir efektyviau ji išnaudoti?

Violeta Skierienė

- 1) Šiuo metu katalogo naujais įrašais nepildau. Anksčiau turėjau kortelinį katalogą. Mano sudarytas katalogas - sisteminis.
- 2) Šiandien tikslinga naudotis katalogo kūrimo programomis. Manau, kad ateityje tą ir padarysiu. Bet pirmiausia planuoju peržiūrėti savo biblioteką, dalį knygų padovanoti Plungės rajono savivaldybės viešajai bibliotekai. Į elektroninį katalogą planuočiau įtraukti tik svarbiausias man ir šeimai knygas.